

МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ

ИЛИ

ПОГЛЕД НА ИСТОРИЈУ СРБИЈЕ

ОД 1813 ДО 1839,

КАО ОДГОВОР

Г. СИПРИЈАНУ РОБЕРТУ

ОД

Кнеза Михаила М. Обреновића.

Преведено с француског језика.

Page II 645.1

PII 58

205 B. 51

Р II 581

Б. 4/19

МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ

ИЛИ

ПОГЛЕД НА ИСТОРИЈУ СРБИЈЕ.

WYOMING ORPHANS

WY

WYOMING HISTORICAL SOCIETY

PH 587 P19 Cr II 645.1

Михаило М. Обреновић;

МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ

ИЛИ

ПОГЛЕД НА ИСТОРИЈУ СРБИЈЕ

ОД 1813 ДО 1839,

КАО ОДГОВОР

Г. СИПРИЈАНУ РОБЕРТУ

ОД

Кнеза Михаила М. Обреновића.

Превео с француског езика Ч.

Народна књигопечатња Медаковића

Ср. 1680 **1850.**

МЯЛОМ ОЕРЬЕНОВНА

ИЛИ

ПОЛЕНА НА ИСТОРИЮ СРБИЈЕ

ОД 1813 ДО 1839

КАО ОДЛОЖОК

Г. СЕРБИЈИНА РОБЕРТА

ОД

Кнеза Михаила М. Обреновича.

Презево е издадено во 1850 г.

Издана во Виена во издавачката куќа Мелкерова

1850.

Пре месец и по дана изишла є књижица ова на француском езику у Паризу, код књижара Франка и, по огласу, може се добити осим Париза и други места, у Бечу код Геролда и Кормана. Цена іой є 2 франка. Сачинитель є платіо трошак штампе а што се од књига извади, одредіо є фонду удовичком у Београду у Србији.

Важни предмет а и важни садржай мене є приклонио, да књижицу исту на наш език преведем и у штампу дам. Читателји ће се из њѣ научити многоме из свое народне Историје, а у исто ће време видити, како се међусобне распре и неспоразумленя поштено, разумно и на леп начин справляю.

Уздам се, да ћу народу нашем са овим преводом учинити двоструку услугу.

Ч.

Што је право и Богу је драго.

Срб. Пословица.

Исторія овога народа србског имала би се певати а не писати. Ово је Песма, која се још довршује.

Ламартин, Пут у Исток.

Мали комад землѣ од 7—800 четвороуголни
миля, на краю границе западнѣ турске Европе,
гдѣ се стичу две рѣке, Дунав и Сава, сачиня-
ва Кнежевину Србию; отечество мое.

Између предѣла, кои су под господарством
турским, нема ни єдног, кои є, од више вѣ-
кова, играо у Историји царства Отоманског та-
ко важну роллу, као ова држава, која се тако
слаба чини, но која є доиста позвана на вели-
ко опредѣленіе, по карактеру, кои у томе на-
роду клія.

Подобно станѣ овог народа имало би обратити
вниманіе Европе а оно є єдва Историја нѣговог
последнѣг ослобођеня позната по гдѣкоим лицама.

Да шта е са нашим старим кралѣвствама, са пространим царством Стевана Душана? може се рећи, да запад, до данашнѣг дана, није знао ни то, да смо живи.

Пуштајући у свет ову књижицу, није моя намѣра дати свету дѣло, које ће га подпуно извѣстити о животу политичном и дружевном мог отечества; то ће сваки видети, кои књижицу прочита. Ја ћу само бацити поглед на догађае у Србији за ови последњи 26 година у навластитой жельи, да одговорим на Историју о Милошу, коју е г. Сипријан Роберт ставио у своју књигу под насловом: „Славени у Турској: Срби, Црногорци, Бошняци, Арнаути и Бугари и т. д.“

Овај списатель, кои се није стидио сакривати адвокатство под маском историка, кои е показивао само наличіе предмета, кога е описивати узео, а кои е право лице изопачавао, тай

списатель, уздам се, неће ми пребацивати, што сам у овой књижици представіо право и истинито лице, рђаве стране остављајући у сенки. Биле ове колико му драго тавне, неста ће ій пред блистајућим свѣтилом лица, и изчезнуће као капля воде у пуном пеару.

Да е г. Сипріяи Роберт представіо, по души, обе стране, као што е то била нѣгова дужност исторична, и да е пазіо на строго безпристрастіе, я би ћутао. Ал он то ніе чинію. Свет, најбольи и најправедніи судія, нек то пресуди.

Синистеръ, гдѣ онъ, нѣкогда не предвѣдѣвая, что
 самъ у себя въ душѣ имѣетъ предосторожно и не
 имѣетъ ни одной стороны, въ которой бы не
 было еще колѣно, къ дѣлу твоему, нечего бы
 предосторожно: съ твоею женою, и не предвѣдѣвая
 какъ много вѣдь у твоего сердца.

Да в т. Синистеръ предвѣдѣвая, не
 ни, обо стороны, какъ это в то былъ и тогда
 ностъ вторична, и да в твоемъ на сердце
 створитъ, и въ дѣлѣ. Да онъ то не предвѣдѣвая
 найболѣе и найнепредвѣдѣвая, не то предвѣдѣвая

Синистеръ, не въ твоемъ сердце
 предвѣдѣвая, не въ твоемъ сердце
 предвѣдѣвая, не въ твоемъ сердце
 предвѣдѣвая, не въ твоемъ сердце

I.

Исторія кога му драго народа, било силног, или слабог, неће никад бити савршена, ако, приповѣдајући обшту судбу народа, неразгранява у исто време велика дѣла неки хероя, који су велика дѣла одушевљавала массу; иначе промашава Историк свою цѣл. Исторія Русіе у 18-ме вѣку, на примѣр, били Исторія била, кад би прећутала поправке и дѣла Петра великог? Тако исто неби била Исторія француска нашег времена савршена, у којој се неби нашла имена: Наполеон, Аустерлиц и Москва. У Исторіи последнѣг ослобођења Србског, имена Ка-

рађорђа и Милоша Обреновића, односително, таке су исте важности.

Исторія ніє Роман, казао є єдан учени Списатель Рускій. И я тако мислим; мисли свако тако, па опет има историка кои присвем том, што мисле да пишу Исторію, непишу друго ништа него Роман, па и то рђав Роман.

Я би здраво прецђнявао мое знанђ францускога езика и мало мое знанђ уобште, кад би предавао свету ову књижицу као податак од врло велике цђне; честолюбіє ме тамо неводи. Я само желим представити праве и главне узроке последнђг ослобођеня србског од 1813 до 1839. год. Період є тай знаменит и потом што є у нђму образ Правительства менян по начелу колико простом толико истинитом, па говорили шта им драго списатели, кои су замели и преварили мнђніє обште са нђиовим лажним приповђданђм. Напред пак иштем при-

зреніе читателя за сачинителя ради слога ове књижице, ер е нисам писао на мом матернѣм него на другом ѣзику, кога сам после дѣтинства научіо.

Ономе, кои буде хтѣо учити обширно Историю мог отечества, ова мала књижица моћи ће служити као увод у приповѣданѣ знаменити догађая од последњи двадесет и шест година. При свем том што сам се родіо и одрастао у Србији, нисам присутствовао, као очевидац, него само неким и неким догађаима. Мени е жао, што се нисам у кою годину раніе родіо, а казаћу и зашто. Млад сам іошт па се надам дужем животу: то е пріятна и ласкателна надежда, кою свак цѣни; али да сам сад старац, па макар слабомоћан, имао би непрецѣнимо право рећи: „Боріо сам се за мое отечество, кое е онда робовало а кое е сад слободно; мени чест, мени слава, мени и моим ратним друговима!“

Нема ништа лѣпшег за човека него кад има право тако рећи; то є, пред моим очима, више него ишта друго, што би я пожелити могао и умѣо.

Мое године, на кое се тужим што су ми уграбиле тако драгоцѣну славу, нека недаю читателѣима моима повода неповѣреню за ма кое мое потврѣенѣ (assertions). Нема може бити ни єдног од најврстниѣ ратника, кои су се борили за независимост Србску и кое су танета непријатељска поштедила или коима є среѣа послужила, — да га я лично непознаем. Све што ћу овде приповѣдити, чуо сам од нѣи. Я сам само ехо — одзив — нѣіовог гласа, нѣіовог єднодушног гласа. Између неки од ови поглавица и мене, постои, несрећом, неко непријателство лично ил наслѣдно, ал опет, свака реч ове књижнице нїє друго већ нѣіова рођена реч поновлѣна. — Врло се често истина открива најболѣ онда, кад се тражи у устима непријателя.

Између путника и списателя страни, кои нису штедили усиливаня да заблуде мнѣніе европейско о последњем рату србском па и о србским поглавицама, едан е, кои се отликовао са смѣшним своим слогом, препунѣним са злбом и пакости, а то е г. Сипријан Роберт. Рећи ће когод: кои е тай Сипријан Роберт? Ја ћу га казати. Ја сматрам као дужност представити тога нашег историка у свој нѣговој сјайности, у свој нѣговој слави.

Год. 1844. г. С. Роберт обогатио е књижевност французску с едним дѣлом изданим у Паризу под насловом: *Славени у Турској: Срби, Црногорци, Бошњаци, Арнаути, и Бугари; њіова прибѣжишта, њіове тежнѣ и њіови политични напредци.* (Les Slaves de Turquie: Serbes, Monténégrins, Bosniaques, Albanais et Bulgares; leurs ressources, leurs tendances et leurs progrès politiques.)

Наводити све стране, у којима он, по свом начину, спомињѣ Историју мог отечества а с тим неизбѣжно и Историју мога оца, било би тегобно за мене, што би морао преписивати његове лажи и његова безчестна опаданя, а било би тегобно и за читателя, што би то морао читати, може бити и по други пут. То би била врло груба каштига и за мене и за читателя. Ал опет немогу да неспоменем гдѣшто из његовог дѣла, да оправдам оно, што сам мало пре казао: да има многи Историка, кои, уображавајући се да пишу Историју, непишу друго него Роман па и то рђав Роман.

Да приђем дѣлу. Кад ми се учини да околности изискују, а љу пре ил после мои речи навести речи г. С. Роберта. И ако се односе мое и његове речи на едно и исто дѣло, опет ће се удивити сваки противорѣчию или бар незнатном подудараню њиовом. Свашта па и то има свой узрок.

Я сам истина закасно издам овај одговор, који је опредѣљен, да обавѣсти оне, који су ради познати шта има истинитог у дѣлу, с којим е г. С. Роберт изволио описати станъ мог отечества и карактер мога оца и мое фамилије може бити само с том намѣром, да му буде његова књига више забавна, али по правичном осѣћаню, нисам никад престао желити, да осветим чест и мог отечества и мое породице, која е постала играчком пера, кога није руководила ладнокрвност и непристрастје — својства непремѣна сваког озбиљног писателя, — него неко титранъ, кое се извинити не може, и кое е може бити здраво интересирано.

Всем известно, что в настоящее время
 в России существует много различных
 учреждений, имеющих целью улучшение
 народного просвещения. К числу
 этих учреждений относятся: гимназии,
 университеты, земские школы, и
 другие. Все эти учреждения имеют
 целью дать детям хорошее
 образование, и воспитать их
 в духе патриотизма и уважения
 к законам. Это очень важное
 дело, и оно требует много
 внимания и заботы. Поэтому
 государство должно оказывать
 помощь этим учреждениям, и
 поддерживать их. Только так
 можно надеяться на будущее
 процветание нашей страны.

II.

Године, кое су протекле од 1844, изобличавају довољно сва она гадна опаданя, која су бачена на Обреновиће, и за кое се г. С. Роберт може праведно поносити, да њ њ е покупио. Али будући да ове последњѣ године не даю јасне доказе за лажне речи нашег овог историка и за променљивост његови мнѣнја, ником другом него онима, кои су за ово време внимателно пратили догађае у мом отечеству, я сматрам за дужност, исправити мисли они, кои нас иначе не познаю него онако, као што нас е г. С. Роберт описао, и кои би по томе могли наводити

Робертове речи, као доказ неопровргаеми за под-
пору њіовог овог или оног кривог миѣнія.

Ако с едне стране изражај насртљиви, кое
г. С. Роберт тако великодушно расиплѣ у опи-
сиваню политичног или приватног живота кне-
за Милоша, смѣра на то, да недостойно вара
свет, с друге опет неби било пристойно од ме-
не, кад о моме оцу неби говорио него само са
похвалом. Показао би тако, да гледам ратника
Милоша свакад са очима сина а никад са очи-
ма човека, кои в у свом миѣнію независан и кои
жели сва могућа блага своіой домовини, коіой
е обвезан и за свое име и за свой живот.

По речма г. С. Роберта Милош е Обрено-
вић прво лице „тројства пакленог.“*) И
я кажем, да ніе треће светог тројства.

*) „Кнез е имао два брата, свое достојне подражателѣ,
Ефрема и Јована. Членови овог тројства пакле-
ног као што народ каже, и т. д. (I. књига стр., 280.)
Я зазивлѣм г. С. Роберта да наведе псовку ил грдню
таку, коя се на србском ѣзiku употребљава и коя е

Ест, мой е отац учиніо велике погрешке за време свое двадесетипетогодишнѣ владе. Он има мана више него што човек обично има. То е могуће а да метнемо и да е тако. Али е кнез Милош велики човек; он се е поставіо у ред најславнии хероя наше старе и нове Исторіе и он е тако исто искусан политик као што е вѣшт управитель. Я кажем ову истину без устручаваня и без страха. Г. С. Роберт оћели доказателства? даћу му ій мало далѣ и то таква, коя ни вечити непријатели Милошеви порећи немогу.

Наш Историк има кривицу, коя му се опростити неможе. Да подигне заслуге и велике услуге Карађорђа, прешественика Милошевог, као главу Србског рата, мисліо е да неможе болѣ то докучити него са опаданѣм мога оца, с та-

найманѣ налѣк на нѣгово тройство паклено. Неће е доиста навести и ако вели да е тай изражај чуо од србског народа, с коим се мой отац са своя два брата овначава.

ким онаданѣм, да га е представіо свету као чудовиште превазилазеће у злочинству и саме највеће тирани Римске. Нѣму се е увртило у главу, да неможе понизити Милоша него силом похвала у спомен Црног Ђорѣа.

Ели то право незнањ од стране г. С. Роберта или се он само претвара да незна, да сви они грѣси, за кое он обвинюе Милоша, да све те ствари нечувене, као што іѣ он именуе, нису ни налик на свирѣности Караѣорѣа, а особито у суевѣрїю? Ј ѣу гледати то открити. Пре свега я сам Србин и као такав знам шта принада Караѣорѣу. Читателѣи би били спреам мене здраво неправедни, кад би ми пребацивали, да сам открито овде слабости Караѣорѣа из зависти, за кою се мисли, да се претворила у крв срца Обреновиѣа против овог хероя. Та недостойна мисао од мене е врло удалѣна. Да би Бог надало друге, за спомен првог поглавице славне револуѣїе србске, оним чувством признателности,

ков е код мене и ков се никад из мог срца из-
гладити неће! Да би названи пријатељи Кара-
ђорђеви тако праведно цѣнили тога сјајног бор-
ца, кои е био ужас народним непријатељима, као
я, кои сам, по речма г. С. Роберта и нѣму по-
добни, нѣгов непријатељ! По овоме великом ува-
женію, ков осећам сирам сѣни изврстног вой-
воде, оплакуем, што е он оставіо земљу, кад се
сила турска приближила, и што е оставіо свой
народ у онако незгодним околностима и у ста-
ню безнадежном. То е єдино, што оплакуем;
то е све што би пребаціо Карађорђу и свима
войводама, кои су за нѣм 1813. год. побегли
после толике славе, стечене са оноликом про-
ливеном крви народа србског.

Овай несретни корак нетреба да помрача-
ва праведни и лепи глас Карађорђа; нетреба да
баца завѣсу на нѣгове заслуге. Може без су-
мнѣ сваког опечалити то, што нїе остао у свом
народу, єр онда истом нѣгова слава сїяла би

са саяношћу безпримѣрном; онда би истом освѣтлявала она повѣстницу Србије као што освѣтлява сунце ведро небо.

Од те слабости Карађорђа и од тог часа, у ком е он изгубио присуствіе духа, има Милош своју славу. Нѣговом погрѣшком дошао е други да заузме место Хероя изишавшег из Отечества. Милоша Обилића, Карађорђа, Ајдук-Велька, Милош Поцерца и Милош Обреновића неће никад оскудѣвати Србији! Я имам мнѣніе много болѣ о великим людима и о великим свойствама мои саотечественика, него да би предпоставіо, да будућност цѣлог народа зависи од едног лица па био то и мой отац. Међутим од своју скоро Войвода Милош е едни предпоставіо, у томе часу, смрт у нѣдру отечества него живот изван нѣга. Карађорђе, кои се бояо за свой живот, ер му е био здраво мио, залуду е звао Милоша да иде за њим. Милош се е рѣшио остати и остао е, метнувши главу у торбу.

Као што е нужно било, да когод посредствуе између народа и турака, кои су већ били поплавили Србију, и као што е име Милошево било єдино познато у народу због ратне службе, коју е од неколико година чиніо, Милош се преда, срцем и душом, на тај незгодни пут посредственика. Цео се е народ томе радовао и срећом ніе се ни преварио.

Доиста е то била отважност остати у свом народу и делити с њим његове патњѣ у ономе часу, у ком су Јанџичари набияли на колѣ свакога, кои е био за оружје а кои е пао у њиове руке; у ком су завоеватели, дошавши из Азіе а жедни дивлѣ освете, одводили у робство жене и дѣцу; у ком е бѣдно мов отечество спало у највећу невољу и несрећу, иляду пута страшнію него што е било онда, кад е Карађорђе први пут барјак дигао. Ова јуначна отважност Милошева заслуживала е, тако ми се чини, да му г. Роберт у својој Историји ука-

же, нећу рећи призреніе — ер Милошу ніе
нуждно нѣгово призрѣніе — него мало манѣ
злоће и мало више безпристрастія, и да се ніе
дао занети у свом разсуђиваню од некакве си-
ле неодоляеме.

Долазим до дѣла. Свакако, пре него се
уђе у Исторію устанка Србског под Милошем,
неће бити излишно рећи што о ролли, кою е
мой Отац као Войвода Карађорђеви имао; о то-
ме и о несретном свршетку 1813. год.

Септембра Месеца те исте године Турци
упадну у земљу са знаменитом силом, пређу
Дрину, дођу уз Дунав и крену се из Ниша у
той намѣри, да помогну Наполеону, почем по-
коре Србию. То е било за Србе изненадно. Ве-
лика војска упути се и нападне на Делиград
под предводителством великог везира. Врстне
поглавице србске, Младен и Вуица, кои су у
том шанцу били, чинили су све што е людма
могуће, да Турке одбию, али залуду. Делиград

падне. Войвода Айдук Велько, вретни овај између вретни, коме није било пара у неустрашимости и отважности личној *), бранио је петнајст дана Неготин, што је могуће жешће, од войске турске, које је било осамнајст илјада. Шеснајсти је дан и Неготин пао, пао је, ер није било више Велька. Буле едно из непријатељског топа преполовило га је у онај пар, кад је своје войнике по обкопима храбрио. Последња му је реч била: „Држете се!“

Од босанске стране напала је друга турска войска много већа него она, што је нападала на

*) Обколџи еданпут у Банји од више илјада Турака, при свем том, што више није имао до 3 - 400 ljudi, одолџвао је он више дана и није се хтео никако предати. Угледавши на едан сат далеко едно оддџленіе србске войске, хтео је он споразумџти се са погловицом тога оддџленія у операціяма да спасе своје другове. Шта је учиніо? Скочио је на коња, изиђе из обкопа само са едним пратиоцем, баца се на Турке, сабљу у устима а пиштолџ у руци, викајући: „Ево Велька Турци!“ с десна и с лџва приближавали су се по гдџкои войници, да му дођу главе, али су му још охотніе пут крчили. Почем је допро до малог оддџленія войске србске, и почем се је са поглавицом истог оддџленія о нуждним расположењима споразумџо, врати се својима викајући као и пре: „Турци, ево Айдук Велько враћа се!“ Турци му несмџдоше стати на пут.

Неготин, на логор србски у Равню, где в поглавица био войвода Сима Катић. Помоћи су доводили войводе Стоян Чупић, Милош Обреновић и Матија Ненадовић, али све в било залуду. Турцима се нив могло више одолѣти. Ту су се бранили Срби храбро седамнаест дана, па кад ий в глад и сан свладао, разбѣгну се и разштраку по шуми. Нив им остао или нису више имали ни едан фишек барута.

За цело то време нив било Карађорѣа нигдѣ. Уочи нѣговог бѣгства у Аустрију ишао в обићи едан шанац србски на утоку Мораве у Дунав, и ту в подстрекавао свога Войводу Вула Илића, да се брани докле год може. То исто вече врати се у Београд. Сутрадан в био у Земуну, у Аустрији. Све Войводе, осим Милоша Обреновића, слѣдовале су, као што смо рекли, нѣговом примѣру. А што се войске србске тиче, ту в било : Нек се спасава ко може (*saufé qui peut.*)

III.

Милош Обреновић родио се 1780. г. у селу Добринњи Окружја Ужичког. Имао е четири брата и едну сестру. Нѣгова мати Вишня, оставши удова, удала се по други пут и у другом томе своме браку родила е нѣга и нѣгова два млађа брата Јована и Ефрема. Милан и Яков дѣца су од првог брака и тако Милошева браћа по майци.

До 1804. године Милош е живіо у највећем сиромаштву. Као пастир он е више пута гонио волове у Задар у Далмацији за рачун какви трговаца. Доцнѣ стао е у службу свога брата **Милана**.

Кад су се 1804. год. Срби подигли противу Даия турскій, Милан е, бивши поглавица Окружія Рудничког, Пожечког и Ужичког, слао свог брата Милоша на войску у мѣсто себе, будући да он сам ніе за бой маріо. Послѣ, у слѣдству тога, начини га войводом или поглавицом военим од та три Окружія. Као такав био е он у бою 1807. кад е град Ужице узет, под заповѣсти Караџорѣа. У бою томе био е он опасно ранѣн. Тане га е ударило изнад леве сисе. На три мѣсеца доцніе, кад е оздравіо, повѣрена му е обрана Ужице и оближня граница. Кад е 1810. године у Бѣоград сазвана скупштина народна послала нѣговог брата Милана у главни квартир руске войске у Букарешт, заступіо га е он у свима званіама.

Као наслѣдник власти и достоинства Милановог, Милош е узео мѣсто нѣгово и у опозициі, коя се већ била начинила против Караџорѣа. Ова странка, у којој е било више Вой-

вода и у којој су се Миленко и Петар Добрињак као главе ошажале, стану као јавни непријатељи Карађорђа и његовог савѣта, и то зато, што су разкомадали сва Окружія и с тим више од полак умалили власт Войвода. Писмо едно Милошево, упућено на те две поглавице опозиције, којим њ њ е храбрио, да одолѣвају плановима противника, и у ком њ њ е обећавао, даће, ако е нужно, он сам собом доћи са две илјаде люди, да положи границе самовластию Карађорђевог, било е уваћено од овог последњг. Она двојица, као поглавице опозиције, били су прогнани изван граница србски а Милоша доведе Карађорђе под оружјем у Београд, да се брани пред савѣтом.

Доведен пред савѣтнике и запитан, дал е то писмо са његовим подписом, писано по његовој наредби, одговорио е без најманѣг устручаваня да есте. Младен, президент савѣта, бојећи се да народ Окружія Милошу поверени не-

побуни се, ако поглавица његов подпадне под какву каштигу, гледао е извинити га, говорећи да е може бити писмо писао његов секретар без његовог знања и саизвољеня. А Милош е потврђивао, пред свима савѣтницима, да у писму нема ништа друго него његове речи. Почем га е президент Младен за то укорио, био е одпуштен и послан на своју дужност. Његова врлина, његова правичност и његово великодушје задобило му е највећу љубав у народу и у войсци.*)

1813. год. предан под главну команду Кнеза Симе Марковића, Милош е отишао са својом войском на Дрину, по наредби Карађорђевој. Напред сам споменуо, како се распрскала Србска войска на Равню. Оеђен на Симу Марко-

*) Г. С. Роберт неће да види у овоме случаю сталност Милошеву, која е спасла његове подчинѣне, него само великодушје Карађорђа. Он то овако приповеда: »Войвода Милош, који е био участник те буне, искао е опроштај од Ђорђа и диктатор, почем га е заклео на вѣрност, врати га великодушно у његово Войводство Рудник.« (Књига I. стр. 237.)

вића што ніє ништа чиніо да смете прелазак турцима преко Дрине, и кои є управ пуштио да продру до Шабца, без да є и єдну пушку на нњи опалио; оеђен особито на свог главног поглавицу, што ніє разделіо муницију нђговой войсци, Милош га є люто коріо. Онда Матія Ненадовић приближи му се и пришапне: „Буди паметан и ћути несретниче; незнаш ли да се приближує нова година!“ На нову годину одговарале су обично Войводе народной Скупшти-ни за своя дѣла. На то шаптанѣ одговори Милош на сав глас: „Єсили слеп, те невидиш да нас нова година неће заєдно затећи!“

Сложе се све Войводе, да се іош последњи пут одупру, те одреде две иляде коняника, под командом Милошевом, да хите у Бѣоград и да заузму тай град пре него што Турци дођу. Іош се Милош ніє могао ни кренути, кад ал стигне глас, да су Турци не само прешли Мораву и да є Карађорђе већ оставіо Србію,

него іош да су Турци, почем су заузели Бѣоград и Смедерево, продрли унутра у землю и да раде шта оће. На жалостни тай глас сва се србска војска распе по шумама, а Војводе прејуре Саву.

Милош, я опет кажем, одбіо є на чисто позиве свои другова да иде за њима. То му, по мом мнѣнію, служи на велику чест. Бадава є Яков Ненадовић вратио се у Србію с намѣром, да приволи и чѣга оставити Отечество, говорећи му, да неизлаже опасности свой живот, кад є све пропало; и да би то била највећа лудост и будалаштина. Милош одговори Якову као и другима: „Слушай брате! Я нећу оставити мой завичай никако, єр немам куд камо. Зар да бежим у страну землю, и да у њой тражим заклон, а Турци да ми воде у робство мою стару майку, мою жену и мою дѣцу, и да ій продаю као стоку? Нећу, Боже ме сачувай; я ћу се вратити у мою Наію, па што бу-

де другима нек буде и мени. Толико є валяне браће мое погинуло пред моим очима, па ніє ли право да и я умрем са овима, кои су остали?“ Затим узяше на коня и оде у Брусницу.*)

*) Г. С. Роберт приповѣда тай случай овако : »Богатства, коя є почео скупляти у нѣговом дивлѣм завичаю, за сребро лю бив о г Милоша, била су предмет тако-ве нѣгове бриге, да се ніє могао решити пребећи 1813 год. са Господаром, са коим се є био завадіо. Яков Ненадовић већ у безбѣдности на земљи Аустрійской, изложи се великодушно опасности, пређе Саву за приклонити Милоша да и он за нѣма у Аустрию пређе. Милош се узіогуни и нехтедне.« (Књ. I. Стр. 242.) Сравнимо са овим приповеданѣ г. Ранке : »Кад се Войска шабачка разпрсла и кад су све Войводе преко Саве побегле, сам є Милош Обреновић остао на оной страни. Пун туге и жалости ради онога што се є догодило и тавног предчувствованія за будућност, спусти се он низа Саву. Још єданпут пређе Яков Ненадовић Саву, да га приклони да бѣжи као и они остали. Нађе га на Забрежю, гдѣ є Милош стао да одмори конѣ. »Нашто ми живот у Аустрији, одговори он Якову, кад ми непријатељи одведу у робство жену, дѣцу и стару майку?“ Чувство му є говорило да у великим несрећама ніє слободно дѣлити судбу свою од судбе народа. Све што му є Яков представляо, ніє он примао. Дигне се и оде у Брусницу на свое огњиште. (Србска Револуція 1844. Стр. 253.)

Дошавши дома, пратио е са страом улазак Турака у средину земљъ, па е мислио шта му остае чинити. Више Младенови войника, онога Президента Савѣта, кои е Милоша мало пре судіо, нису хтѣли ићи за своим Господаром у Аустрију него дођу едан дан пред кућу Милошеву. Он їй прими свесрдно, раздѣли им свое оружје и одѣло, без кога му се учинило да може бити, рекавши им: ако буде Божія воля, те будем жив, оружја и одѣла неће ми оскудѣвати никада, докле будем имао такви юнака покрай мене; а ако ми е суђено да умрем, ништа ми и нетреба.*) Он спреми своју породицу у На-

*) Г. С. Роберт приповѣда то овако; »Наскоро се он затим уклони са своим момцима у Брусницу. Тамо он не оклевао споразумѣти се с Турцима, учинивши да га и они припознаю за Оберкнеза, под уговором, да ће им он помагати чистити земљу од своју смутљиваца кои би хтели бунити. У Такову е он положио свое сружје пред ноге Али Сер-Чесма поглавице турског, тѣлохранителя везировог. Доведен у Бѣоград као вѣрнич рая, представе га бегови, нѣгови пріятельи, свирѣцом Сулейман-Паши, кои га е звао мили синовче,

мастир Николю, препоручивши в сроднику сво-
ме Архимандриту Аци Танасіи, да в закланя од
насилія турског, а он сам пойти у Ужице да
заузме тай град пре него што Турци дођу, да
прибави ране и муниције, па да се држи у нѣму
до пролѣћа. У той своіой намѣри он в успѣо,
али дође му глас да су Турци већ у Руднич-
ко Окружіе продрли, па пойти да нѣи дочека,
а остави свога брата Єфрема и Кнеза А. Попо-
вића да чуваю Ужице. На путу му кажу да
цело Окружіе полаже оружіе по примѣру Кне-
за Аксентія и нѣговог Окружія Бѣоградског. До
мало час чуе и то, да су Турци и Ужице узе-
ли. Войска, коя в тамо била, кад в усмотрила

и кои му в поклонію пар лѣпи пиштоля и арабског
хата. Ове почести ласкале су суети Милошевой, кои
се в заклео, да ће пролити свою крв да возпостави
турску власт. Оберкнез в држао рѣч, ер в у том на-
лазіо две користи: с едне стране вуѣиће крварину:
новце юдине; с друге, зато што има кнезова за каш-
тигу, он постае мало по мало рая богата и моћна
у свом народу. (Кнь. I. стр. 242. и 243.)

непріятеля, оставила га є. С друге стране Турци су га позивали да се преда, обећавајући му, да ће му не само опростити него да ће бити Кнез Окружни као што є и под Карађорђем био. Већ ніє било надежде никакве да се Турцима одолѣти може. Сви су Срби већ били на ново постали Рая т. є. поданици, робови турски. По осећаню, кое є дао Якову Ненадовићу, и Милош приклони главу, неимаюће никакве снаге да се сили одупре, неимаюћи надежде да ће у онај пар и едног войника више добити. Последњи од свію поглавица, приклоніо є он главу свою пред побѣдителѣм. Оде пред Делибашу Великог Везира Али-Агу Сер-Чесму и положи пред нѣга свое оружіє, кое му Сер-Чесма врати, осим саблѣ, кою є задржао. Док є Милоша у Бѣоград водіо, сретне Сер-Чесма на путу Ибраим Пашу, Ђаю Везира Босанског, кои, већи Господар него овај, мисляше моћи му Милоша отети и задобити чест, да га он Ве-

ликом Везиру преда. Али му Дели Баша одговори, да од тога неће бити ништа пре него нѣгови две иляде Делія мртви неостану. Изиде борба између свите ове двоице. Сер-Чесма држао се стално и истргне Милоша из руку люди Ибраим Пашины, којима е у почетку пошло за руком дочепати га се.

Већ е била цела Србија под безграничним господством турским. Султан, да осигура плодове побѣде, нашао е за нужно изменути Великог Везира Београдског са свирѣпим Сулейман Пашом, који е више пута бой био са Милошем и с Милошевом войском.

Едаред, кад е множина великаша турски била се скупила код Сулеймана, рекне им овај, показуюћи прстом на Милоша: „Видите ли тог сувог Кнеза, мог посинка. Како е сад миран и кротак! за то сам опет я морао више пута бежати од нѣга тако, да сломіем врат, па најпосле пребио ми е раме у бою код Равня. Окренув-

ши се за тим Милошу: „Ти си ме ово уве“
рекне му, показујући му сломіено раме. — „По-
злати ћу ти га Ч. Паша“ одгори му Милош. Мо-
же се човек лако представити у каквом е по-
ложенію едан спрам другога био! ал шта е асна;
околности су изискивале да се обоица тако пре-
твараю, ко што су и чинили донекле, као што
ће се видети.

Са Сулейман Пашом, кои е ратовао против
Србаля од почетка покрета, дођу такође у град,
вароши и села, сви Турци, кои су били повод
устанку са своим безпримѣрним тиранством, кое
су над Србима упражњавали. Као и пре морало
е кроз њиове шаке све пролазити. Найманя варо-
шица била е поплављѣна са турском войском,
ко я е издржавана о трошку бедног народа. Пред-
узме се оправка београдског града и на то е
илядама Срба дотеривано са камціом на рад. Най-
већи део од ови несретника изгинуо е ил од
глади ил од куге. Оне, кое е куга поштедила,

подавили су Турци, кад им већ више њиове руке нису нуждне биле. Тако постане најпослѣ бѣдна Србія пустина, у којој су Турци сваки дан Србе ловили као дивљу зверад.

Последњи месеца 1814. год. ради неке распре, која се появила између брата Аџи Проданова, бившег Войводе Сеничког и людіи Лафит-Аге, кои е на ново постао Управитель Округіа Пожечког, спасе се брат Аџи Проданов у планину на позове народ на оружје. Пошлѣ он посланика Милошу да подигне Округіе Рудничко и Крагуевачко и да буде глава у место Кара-Ђорђа. Милош ніе само нѣгов позив приміо, него извиђе пред нѣга са жителњима свога Округіа и приклони іѣ да се разиђу, представивши им, да е свако покушаванѣ буне тад узалудно и да ни нашто друго неби служило, него да умножи свирѣпост турску. Да е буна имала икакав изглед за исход, неби ли он био први, кои би оружје спопао? Ніе ли тад и доба године, буду-

ћи е већ зима започиняла, забранъивало пред-
узимати тако ризичан посао ?

Милош е имао у глави шта треба чинити,
па зато е тако говорио, зато е тад се тако вла-
дао. Он ніе хтео буне поедине и узалудне по-
крете; он е хтео сачувати сву снагу свога на-
рода за устанак обшти, ког е доцніе промисао
Божи крунисао са успѣхом, каквом се ніе ни
надати било.

Свирѣпи Сулейман ніе био задоволян што
е земля мирна; он е хтео да главне поглавице
буне приме примѣрну каштигу. На тай конач
пошлѣ он свога Ђая-Пашу са едним одѣлені-
ем кавалѣріе, да оплѣни села, коя су се била по-
бунила. Милош е био сретан те ій спасе од ко-
начне пропасти, ал не без највеће муке*).

*) Ево іош едног одговора на оно, што сам најпосле на-
вео из књиге г. С. Роберта. Историк Л. Ранке овако
се е изясніо у своіой књизи под насловом «Србска
Револуція» на стр. 259. «Тражећи да мир поврати,
ніе Милош занемаріо помагати своим саотечествени-

Бая-Паша желећи да нѣгово послаништво не-
буде пред сулеймановим очима празно, повата
главне вође буне одма у Чачку, по том у Кра-
гуевцу а најпосле и у Ягодини**). То му не
тешко било, ер се люди нису бояли оне на-
пасти, која њ ње снашла. Сами су они доносили

цима. Не он само многе спасао, између остали и же-
не из куће Хаџи Проданове, које су биле допале тур-
ски руку, и од који је најмлађа, синовица Проданова,
с нѣговом помоћи спасла се у мушким аљинама, не-
го је он добио од Сулейман-Паше, коме је најпре за ту
буну јавио и казао му начин како се најболѣ утишати
може, подпуно обећањ, да неће нико ништа
бити од свију они, који се предаду. Паша је хтео ка-
знити само Хаџи-Продана. Али не било онако као што
је Паша обећао.

**.) Између они, који су у њовоме крају поватани били, био
је единац Ђукића, Войводе Крушевачког. Мајка нѣго-
ва била је удовица и повела је своју ћерку, од 18—19
година, у Београд, да се њом замѣни сина свога. По-
каже је Бая Паши, рекавши му: Ево моје ћерке, узми
је, ако се морам лишити најмилијег што ми је Бог дао,
а врати ми сина мога. Бая Паша врати јој сина а за-
држи ћер. До мало дана несретна ова дѣвојка умакне
из куће Бая пашине са едним свештеником Србским,
који је тако исто био заробљен па примио турску вѣру
да спасе живот.

раву за войску и конѣ. Бая одведе нѣи 115, у ланцима, у Београд, обећавши народу да ни едан неће бити погублѣн. Ал Сулейман, немарећи много за обећанѣ свога Бая-Паше, дао е посећи уочи Божића, тѣи 115 глава на четири капѣ града Београда; накити с нѣима бедеме, на којима е било, осим ови, још 36 други не-сретника живи на кољу натакнути. Више ови невольника издануло е после неколико дана. Живот е тај несретни зависіо од тога, дал е колац у живац, какав више или мањ дѣрнуо. Некима су, још живима, биле нѣге оглођане до костію од гладни паса. У страшној нѣіовой муци, молили су они мимопролазеће за милост ту да іѣ убію. Али ах! ово човечно дѣло, у оним околностима, довело би састрадајућег човека, кој би то учиніо, на место онога, кога е он послао да ужива мир вѣчни.

Више од 300 люди, сви скоро люди отлични, погинули су у таким мукама, неспоминяјући оне, кој су лютог робства допали.

При таким околностима једно е било станѣ Милошево. Нѣгова мудрост, рѣшителност и безгранична преданост благу свога отечества могло му е то станѣ сносимо учинити. Стрелу грома могао би он лакше поднети него ту новост, да Сулейман на тако варварскій начин затире толику множину несретника. Он е видіо да се мирним начином ништа неможе свршити. „Треба наново рат почети, рекао е он, на макар ништа несвршио а одма погинуо. Сама смрт била би благодет; она би прекинула конач судби, коя се сносити неможе. Ніе ли болѣ и ляду пута погинути на бойноме полю, са сабљом у руци, од едног единог ударца, него очекивати пресуду вѣроломног Сулеймана и гледати мою браћу умирати као мученике а немоћи им доћи у помоћ? Сви Срби мораю мислити као и я; и како другчіе да мисле? На кога се уздаю? Најпосле ће о Богу сумняти! Ово е довољни доказ србске дуготрпљивости. Не-

мамо оружја, немамо барута а немамо новца да набавимо што нам треба; ал шта му драго! Ми имамо сви едну волю, а то е доста, то ће на-кнадити све што немамо. Напред дакле, напред.“

Сулейман е био послао едног свога повѣ-реника у Смедерево да убие едног Милошевог пријатеља, Станоя Главаша, едног најболѣга Кне-ва, едног најславниѣг ратника србског. Кад е глава ове жертве донешена у Београд, едан од убица рекне Милошу: „Кнеже, видѣли главу Главашеву? сад е на твою ред.“ На то му Ми-лош одговори: „Вѣреми, я сам мою одавно мет-нуо у торбу;*) ову, што ми видиш на рамену, нѣ моя но туѣа.“

У то време, као што се види, Милош се е налазио у Београду. Био е ту већ неколико

*) Г. С. Роберт о томе се е овако изразио: „Убица ре-кне нѣму (Милошу), показуюћи му ту главу: „Сад е Милоше, ред да твоя падне. — Валах! рекне лукава рая, Везир ће изгубити они сто кеса, кое сам му ду-жан за они 60 робова и дѣвояка, кое ми е уступио.“ (Књ. I. стр. 247).

неделя, као таоц за мир земљѣ. Од тог доба
није о другом мислио него како ће се изчупати
из руку турски, како ће измаћи из Београда а да
скочи у народ. Но пре него што побегне, хтео
е ослободити 60 Срба, кои су робовали у дво-
ру Сулеймана, и за које није сумњао, да ће иј
Паша подавити одма, како се чуе, да е букну-
ла буна, коју е он предводити отважио се. И ту е
био сретан да иј све спасе, обећавши за њи 50
иљада гроша Паши, па иј пошлѣ одма унутра у
Србију. Ал одкуд да се нађу толики новци?
50 иљада гроша вредило е онда што данас ми-
лион. Он даде Паши облигацію на ту суму и
хтео е поћи из Београда, под изговором, да ди-
гне своевољни порез од народа, кои ће прите-
ћи с њим заједно, да спасе из робства своју
браћу. Една се тегоба и невоља уклони, а дру-
га се появи, па и он није био свакад кадар у-
клонити иј. Сулейман е навалио да задржи Ми-
лоша у Београду при свима узроцима, које е о-

вай наводіо, да би могао извићи. Каже му најпо-
сле, да е он главом потребан да скупи оно нов-
ца, што му он дугуе, па да и он, желећи у
тсме дати примѣр народу, мора отићи да про-
да у Аустрију оно мало стоке, што е имао. Су-
лейман се најпосле склони да га пушти, и су-
тра дан, пре зоре, Милош е био далеко од Бе-
ограда, у сред грмова шумадински.

IV.

Мало напред казао сам, да е Милош стацио се у Брусници. Имао е тамо кућу, коју е наслѣдио од свога брата Милана, умршег у Букурешту. Будући е Брусница мала варошица или болъ рећи велико село, станило се е у нъой едно одѣленіе турске войске.

Овог турског сусѣдства бояла се е породица нѣгова, која се е одавна била вратила из манастира Николѣ. Недржећи се за безбѣдну у Брусници, спремала се е наново, да се из нѣ удали. Нѣгови люди, они, кои су заподрли буну Хаџи Проданову и које е он спасао, држећи

ій прикривене у своій кући, начинили су на брзу руку у Црнући, под планином Рудником, две три кућице дрвене, гдѣ су одтад живили са Любицом, женом Милошевом, и нѣовом дѣцом. Место е то у сред глуве усамлѣности, као што ій има у неким швайцерским планинама.

Кад е дошао у Црнућу, Милош скупи свое люде и почем ій е заклео, да ће му бити вѣрни и да ће се слепо повиновати нѣговим наредбама, закуне се и он нѣима, да ће умрети борећи се као нѣов старешина.

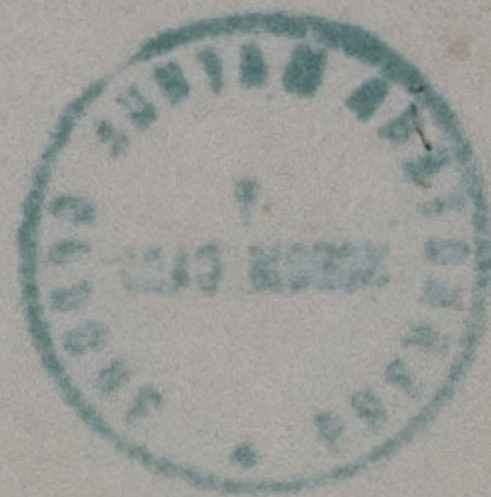
Сад е стаяло само за тим, да се народ диже. Да има времена спремити што е нужно, и будући е зимнѣ доба іош било, заключіо е недати да буна букне дотле, докле Сулейман у Београду недаде повода. У исто е време био послао свога брата Ефрема у Остружницу, с наредбом да прода нешто говеда и да му донесе што новаца, кои су му за барут нуждни били

Међутим е буна появила се пре него што е он хтео. 1815. год. на Цвѣти, оде Милош у цркву у Таково, гдѣ се била скупила множина народа. Као што е свак желіо рат и волео славно умрети него несретно и безчестно живити, две су речи Милошеве биле довољне, да из уста полети вика: „рат! рат!“ Уступајући еднородној вољи народа, Милош се прими старешинства, па пушти народ да се разиђе, наредивши да ваде из землѣ зарѣђано оружје и да се скупе час пре. Кад се е истог дана вратио Милош у Црнућу, обуче наново аљине свое, кое е као Карађорђево Войвода носио, и изиђе међу свое ратнике, кои су се пред његовом кућом скупили били. Држао е у едной руци барјак, кои е докле био сакривен а не заборављен, и давши га Сими Паштрмцу, рекне овим неустрашимим ратницима, кои се већ нису могли од суза уздржати, ове мале али пуне изражая речи: „Ево мене, ето вас; рат Турцима!“ На тай

позив облію їй све сузе, сви су викали: „То ће бити рат; Милош е ту;“ Паштрмац, кад е бар-як приміо из руке Милошеве, пободе га у зем-лю за знак, да е то мѣсто, на ком ће се скуп-ляти. До неколико дана било е по долинама око Црнуће стотинама ратника Србски, оружани кое добро, кое лоше.

Док е Србія е єднога края на други тако усколебана била, за кое е све Сулейман на два дана касніе знати морао, био е Милошев брат Ђфрем на Остружници уваћен од Турака и ба-чен у страшну подземну тавницу тако зване куле Небойше у Београду. Сав у ланцима, при-кован у накрст, лежао е на земљи. Турско е препредено свирѣпство сипало му сваки дан под леђа воду, да му с тим бол умножи. Дали е ебог тог свирѣпог мученя, кое е тай човек пре-трпіо, и кое и данас осећа, васлужіо он бити именован у том тройству пакленом г. С. Роберта? Зар тако треба да описуе списатель,

кои се хвали, да ће приповѣдити непристрастно догађае србске буне, Ефрема, кои е први, под владом свога брата почео уводити у свое отечество нрави европейске цивилизаціе, починяјући с уређењем унутрашњим свога дома, са воспитаванјем своје дѣце и с тим што е свакад закланяо изображене люде из страни земаля, кои се онда у Србији нису радо гледали.

Пре него што опишем крваве и рѣшителне боеве Милошеве с Турцима, кои су обезбѣдили Србима Слободу, с којом се данас наслађавају, навест ћу оно што е о томе г. С. Роберт у мало речи казао: „После пет или шест битки разговори се он (Милош) устмено са новим Везиром Београдским, Марашли-Пашом, кои е пре тога био у Бугарској, готов на мир, и кои е послан у Београд на место свирѣпог Сулейман Паше.“ (Књ. I, стр, 250.) То е све. Сад ће мо видети незаслужую ли ти *четри или пет битки* мало више од пет редака.

Я исповедам напред, да нећу моћи, при свем мом обећаню, онако у кратко изразити се као г. С. Роберт. Овај писац узео је себи за закон, да се лаконички (у кратко) изражава, па се тога закона строго држи свакад, кад је ред, да се слави величина Милошева. Закон тај гави пак, то је истина, кад га почне грдити и опадати; ту је врло обширан.

Сулейман пошлѣ одма против Милоша неколико стотина коњаника са войском из Београдског Окружја, дигнувши тако брата на брата. Ова авангарда турске војске, 12,000 људи, под командом Ђая-Паше, упути се Чачку. Народ, који је Милош на бой предводио, чуо је како Турци бездушно сѣку, убијаю и све плячкаю куд год прођу с Ђая Пашом, па се разштрка на све стране а остави Милоша самог са неколико нѣгови ваљани људи, који су већ више од годину дана код нѣгове куће живили. Тако остављени, поитаю нагло да се докопаю сво-

га огњишта пре него што непријатељ дође, и да спасу жене и дѣцу, кое би им Турци подавили. Кад склоне свое породице и небуду се за њи имали бојати, хтели су у четама воевати против Турака и Срба, кои су с Турцима пристали.

У оном очајателном станю, у ком се е Милош наодио, ніе он имао никога, кои би смѣлоет његову подигао и кои би му удио подпуно и савршено поверенѣ на Бога, осим свое жене Любице, која е имала душу хероичну. Он е слушао њѣне савѣте и погодіо е, ер мало час ватим дође му 700 войника под Добрачом и Дринчићем, кое е био послао пред Ђая-Пашу.

Пред малом овом войском ишао е Милош на Чачак, гдѣ е нашао войску Ђая-Паше улогорену на равници с десне стране Мораве. Она е већ и Чачак била заузела. Милош подигне неколико шанчева с леве стране Мораве око брежуљка, кои се Любић зове. Ту су се пову-

кли нѣгов брат Јован и Лаза Мутап, оставивши Чачак, кад се турска војска приближила. Сутра дан нападну непријатељи на Србе жестоко, али су се они држали јуначки и одржали су своје место. Турци нису употребљавали само своју силу, него и лукавство да побѣде Србе. Десетину кметова, кои су се за турцима повели, увате страже Милошеве. Нашле су се код њи Прокламаціе Аксентія, Кнеза Окружія Бѣоградског, којима позивлѣ народ, да се турцима предае. Кад су доведени у србски Логор, сви су ови несретници погублѣни. Други дан нападали су Турци више пута, али хвала помоћи, коју е Милош из различити Окружія добио, свакад залуду.

Непријатељска е војска много већа била него Милошева, па е он опет морао е ослабити са едном већом четом, коју е под Дринчићем послао на сусрет Турцима, кои су од Валѣва долазили. Док е нѣгов заступник тукао и од-

біао неприятеля, он сам, оставивши свог брата Іована у Любићу са главном своіом войском, оде са едним одѣленіем Палежу, гдѣ се нека турска войска, изишавша из Бѣограда, била утврдила у той намѣри, да пресече свезу србским бунтовницима са окружіем бѣоградским и валѣвским, коя би се, данас сутра, могла такође подигнути. Дошавши у Палеж, нападне Милош на нѣи више пута без сваког успѣха. Но найпослѣ, кад су Турци видели, да су се Срби са свим решили, пошто за што, онданде іѣ кренути, и кад су видели да Милош спрема кошеве за своє шанчеве, побегну ноћу. Срби су іѣ тако здраво гонили, да се е едан део од нѣи у Колубари подавіо, а други од мача пао. Едва двадесет ако іѣ е могло дочепати се врата града београдског. Осим велике добити и топа, кое су нашли у шанчевима, побѣда ова била е за Милоша двоструко пробитачна. Одма се обале Саве, од Шабца до Бѣограда, очисте са свим од

Турака и окружіе бѣоградско и валѣвско могло се е подићи. Више Войвода и поглавица, кои су били са Караѣорѣем у Аустрію пребегли, но кои за њим у Бесарабію нису хтели ићи, кад су чули, да се окреће на болѣ, дођу опет у свое отечество као н. п. Стоян Чупић, П. Цукић, Сима Ненадовић, Молер, Б. Богичевић, Прота Смилянић и још њи више.

Издавши нуждне наредбе како ће се стати Турцима из Бѣограда на пут, да неопустошавају земљу, остави Милош Палеж и оде Валѣву, где се непријатељ затворио у шанчеве, које е био подигао на Колубари и у вароши. Нађе ту Войводу Молера и Цукића, кои су били отишли пред њим, но кои још озбиљніе нису нападали. „Браћо, рекне им Милош, ви сте по свој прилици чекали да ја дођем; ја немам никога чекати; ни цар ни краљ неће ми доћи у помоћ као саюзник. Ако се ја почнем плашити Турака, ако се ја будем узтезао на њи нападати, шта ће

радити други?“ Тог истог дана приближи се он до уста топова турски, и при свем том, што су Турци еднако на њи ватру просипали, Срби се яко ушанче. Та смѣлост порази њиове непријатељ тако, да су прве ноћи свой стан оставили и побѣгли.

Сутра дан, почем су Турци побѣгли, Милош ѣ обишао Воиводе Молера и Цукића, да се с њима договори, како ће се далъ радити. Почем су се дуже о томе препирали, рекне Молер Милошу: *„Добро брате Милоше, ми смо се на-ново подигли против Турака, наоружали смо народ против њи; одредимо сад ко ће бити поглавар.“* Милош му одговори: *„То треба да нам ѣ последня наша брига. Пре него што ће мо мислити ко ће бити поглавар, гледаймо да истерамо Турке између нас и да сретно свршимо ово што смо започели. Ако нећеш тако, буди поглавар ти брате.“* Молер одговори; *„Јто нетражим, али да небудеш ни ти ни ко дру-*

ги, да може рећи као Карађорђе: „*Я сам Господар.*“ Поделитемо власт на нас четворицу, на мене, тебе, Цукића и Матию Ненадовића (овај последњи, шурак Молеров, био е іош у Аустрији). Будимо поглавари еднаки у власти, свакиј у свом окружію; дела подпиши се на ово. — Добро браћо, одговори му Милош, но я то нећу подписати и ако немам ништа против тога, ер смо ми и без тога таки поглавари, а кад дође Ненадовић из Беча, биће и он. А да ми сад одређуемо ко ће заповѣдати у туђој кући, мени се чини, била би велика будалаштина тако исто кад би ко спремао ражань да пече зеца, кои е іош у шуши.“ Тай разговор или ту препирку прекине долазак Войводе Чупића.

Милош се іош ніе био вратио у свой стан, кад ал народ нагрне к нѣму викаюћи: „Помагай Войвода Милоше! каква су то разбойништва? ако смо се дигли с тобом против Турака, ако смо сад у рату, нећемо за наше судіе а-

раміе , кои убіяю нашег кнеза. Ето Молер и Цукић баш сад убише кнеза Петра. А зашто? ел то с твоим знанѣм?“ Ова двоица, Молер и Цукић, налюћени на Милоша ради препирке, која е горе споменута, убили су кнеза Петра, да се као с тим освете, ер су знали, да е тай Петар пріятель Милошев, и да уклоне с пута на тай начин човека, кои е могао имати велики уплив, кад би народ, по окончаном рату, себи поглавара бирао.

Да е Милош био прост и осветолюбив, прилика му е зато била згодна. Требало би му само оставити на волю разяреной нѣговой око-лини и целой войсци, па би виновници тога злочинства били разкомадани. Ал он е радіо савим другчіе; Он е утишао народ, и то с великом муком, увераваюћи га, — против свог увереня — да е кнез Петар имао посла с Турцима и да е зато заслужио смрт. Затим оде и ослободи Молера и Цукића, кои су били

побегли у неку кућу да измакну ярости народа.

Ако се на оваким догађаима задржавам мало више, нечиним то из намере, да кога небуд вређам, но само зато, да покажем, с каквима се е бедема Милош имао борити у само оно време, кад е против Турака ратовао скоро без икакве помоћи. Я се несрдим што г. С. Роберт дае неким кнезовима у својој књиги велике ролле, кои нису никад имали ону важност, коју им е он дао. Од куд та нѣгова обмана? Неки од тій поглавица живе још или су бар живили онда, кад е г. Роберт био у Србији да сабере трнѣ наше исторіе, и я би рекао да он има обичай писати диктандо*).

*) Г. С. Роберт приповѣда, како е Милош, рѣшивши се почети рат, без сумнѣ пре од страха, него из јонаштва, ушао у средину землѣ, у свом красном дѣлу овако: „Отечестволюбци, увѣрени, да немаю већега непријателя него што е Милош, но надајући се придобити за своју страну овога лукавог капетана, опросте му прошавше.“ (Књ. I. стр. 248.) Едан отече-

Док е Милош био на страни, Турци су нападали више пута, но узалудно, на Србе у Чачку под командом његовог брата Јована. Ал кад њи нису могли с мѣста кренути, опустошили су околину. Множина жена са својом дѣцом, које су, ради веће безбѣдности, оставили своје куће и уклониле се у планину, подавиле су се у Морави, у коју су саме скакале, да непадне у руке разбойничкој турској чети, која њи е вијала да њи зароби. Колико майки и дѣце, загривши едно друго, колико ли колевки пуни невини тек на свет дошавши створенја, нагли су таласи Мораве тога пута однели и прождрили! Ал ништа! сретни су под овим таласима него у харемима азіјтским.

стволубац, кога речи ја познаем у устима г. С. Роберта, да прашта Милошу! А знате ли гдѣ е био, кад му е праштао? С друге стране Саве и Дунава — у Аустрији. Ал та господа хтели су на сваки начин да се покажу нешто пред очима г. С. Роберта, као што су и успѣли. Ја некажем да и они нису нешто, ал то е тако мало, да о њму нив вредно говорити.

Вративши се у Чачак са новом войском, покуплѣном у окружію београдском, шабачком и валѣвском, Милош подигне на врат на нос два шанца на левој обали Мораве. Турци оборѣ здраво яку ватру на србске конянике, кои су били на равници, и разстрѣе их сасвим. Немајући се чега бојати од стране равне, обраће сву своју силу на шанац, у коме е Добрача заповѣдао, и кад су овај узели, насрну на други, гонећи пред собом бранителѣ првог већ узетог шанца. То е била велика забуна. Пѣшаци србски, на кое су турци навалили, побѣгну у нереду шанцу ономе, на кои још ние ударано, да у нѣму заклона нађу. Гонѣни од страг, нису имали кад обилазити, него су се пенjali на шанац и провальивали су сами палисаде. Још с едне стране нису били ни ушли сви у шанац а с друге нагну бежати сасвим из шанца у густу шуму.

Све е било побѣгло. У шанцу ніе остао до заповѣдник Раић, кои се ніе хтео растати са своим топовима: „Я нећу никид оставити ове топове, рекао е он бѣгунцима; та знате ли колико смо за њима чезнули и колико ћемо уздисати док до њи опет дођемо. Я ћу покрай њи умрети; неће ій однети нико, док у мени душа куца!“ Юнак е овај одржао реч. Кад су Турци навалили у шанац, кога су његови бранитељи одградили, узяше он на топ, опали свое пиштолѣ, убіе два непријателя и погине потоме и сам.

Срби су ту дакле били сасвим поражени. Милош е облетао свуда да скупи своју раштркану войску, и заповѣди Архимандриту Мелентию Павловићу, честном човеку и примѣрном Свештенику, ономе истом, кои е после био Митрополит србски, да узме добош, кои е войник едан био у шуму баціо да може лакше багати, и да удара у њѣга Сбор.

И ако су Турци остали на томе мѣсту побѣдители, опет су сумњали о сретном свршетку рата, ер су изгубили много люди, између остали и Ђая Пашу, кои е погинуо. Видили су при том и то, да се Срби нису поплашили од изгубљеног мегдана, него да се спремаю наново се тући и борити до крайности. Заклуче дакле да се крену Босни и Албани. Едан дан, у зору, кад дан пуца, стража србска донесе глас, да се Турци на бѣгство спремаю. Одма се Срби дигну за њима у потеру. Милош иј стигне с ону страну Ђлице, у селу Р'тару. Турци се отресу свега робља, ков су били повукли, оставе и свой пртляг да се могу лакше бранити. Али залуду им бјаше све. Убойна ватра отвори се са обе стране и Турци буду принуђени оставити свое топове, своју муницију и све друго, што им е могло обтерећавати бѣгство. Срби су ту жестоко Турке изсекли, док Милош, сажаливши се, необустави ватру свои

другова, рекавши им: „Доста, доста браћо! за име Божіе! Ако више сѣчете, биће греота!“ Кажу баш, да е и сама природа против Турака борила се. Србски су им војници ту дошли главе; србске су њим жене са батинама и преслицама тукле и вѣяле, кад су гдѣ кога сама у шуми нашле. Много њим хтело е прећи покрај неке стрмени, која им е била на путу; земля по свој прилици потрешена од протрчаваня великог броя коняника, одвали се и зарони око стотину Турака.

Сутра дан после ове побѣде, тако славне за Србе, Милош нареди, да му се сви уочи тога дана заробљени Турци изведу, претећи са најоштријом каштигом, кои га неби послушао. До мало сати били су сви заробљеници пред његовом кућом. Постара се он за довољни брой кола, натовари на њим ранѣнике, жене и дѣцу турску, и послѣ њих у Ужице поглавици турском, да иду куд оће. Жене турске знале су много

болѣ цѣнити ювачко великодушје Милошево, него г. С. Роберт. Кад су видиле да су слободне, у сред свои Турака, грдиле су Турке зато, што онако са Србима поступаю. „Србска вѣра едина права вѣра, говориле су им оне, и Бог мора њи закриљавати. Срби су нас заробили и ни едан се не машіо наше цѣломудрености, него су се бринули за нас братски и човечно су нас послали у наш завичай. А ви чините највећа свирѣпства над несретним србским женама, које падну у ваше шаке, и бездѣліе ваше терате чак дотле, да срамотите не само жене и девојке него децу и старе жене, које се едва мичу.“

Од Ргара пође Милош са главном войском Пожаревцу, скоро на сасвим противну страну землѣ, где су се грешници били станили у заклону од шест шанчева. Пре него што се е кренуо, одреди део едан войске под своим братом Јованом, да пази на Турке у У-

жици. Други таки исти део войске имао е држати у шкрипу Турке у Карановцу. У путу нађе на турску войску код Баточине и обколи е тако згодно, да е сутра дан оружје положи-ти морала. Ове е дао испратити до иза грани-це. Добивши ову наглу побѣду, продужи пут у Пожаревац.

Тек што е србска войска указала се у равници, насрну Турци на нѣну пѣхоту и учи-не у нѣой неред. Шурак Милошев Јован Вуко-мановић, погинуо е у той првой битки. Опазив-ши да нѣгова войска духом кланя и судећи да би едан корак натраг, покваріо цео исход ра-та, Милош са пиштолѣм у руци, искочи пред свою войску заплашену, викнувши: „Куда ћете несретни синови? на кою страну мислите бѣ-жати? гдѣ е град, кои вам може главе закло-нити изван ако се ненадате сакрити іѣ под ке-целѣ ваши жена? Враћайте се несретници; та-мо е наш кров (показуюћи са пиштолѣм шанац

турски), тамо су наше жене, тамо су наша дѣ-ца. Ако ви будете бежали, све е пропало. Кои неће замном я ћу му скинути главу и нећу чекати да му е Турци скидаю.“

Метнувши пиштолъ у силав, истргне он саблю и потрчи управ Дели-Баши, викнувши: „Вала Дели-Башо, ти имаш може бити куд и на другу страну, а я немам куд камо нег ову-да; то е пут к смрти; с тим болѣ!“ Сви се нѣгови витезови устреме нѣговим трагом и Турци су већ с неки мѣста били принуђени пову-ћи се у свое шанчеве.

Три дана после тога, док е Милош войску свою, коя се е због великог и наглог пута била уморила, одморіо; док е и он точно се извѣстіо како непријатељи стое, сазове поглавице свое войске и говоріо им е овако: „Браћо! и ако Турке шанчеви яки закланяю, ми несме-мо губити времена да ій само обколѣне држи-мо. Ми смо у равници; они могу добити по-

моћи водом из Бѣограда и Смедерева а осим тога упутиле су се две турске войске у наше отечество, една из Румелије а друга из Босне. Ми морамо гледати да њој одавде час пре отерамо. Због тога сам одлучио напасти на шанца Дели-Баше још вечерас. Но пре свега ја сматрам за мою дужност извѣстити вас браћо, да између вас они, који нису кадри бити први у својој войсци, кад се буде нападало, сад одма одступе и своја места другом уступе, ако нису ради да од моје руке за цѣло погину.“ Сви су викнули у едан глас, да су готови умрети пред својим војницима. Милош разреши онда своју войску у колоне да налада и узме овако им говорити: „Онај, који избежећи од опасности, поцне се јоначки на шанчеве турске, може истина, погинути, ал може и остати, ер не могуће, да ће мо сви изгинути. Ал онај, који буде така кукавица да побѣгне пре ватре турске карабина, не чека извѣстну смрт, ер ће

е добити од мое руке. А мене ево пред вами,
— за мноm браћо!“

Турци су се здраво јуначки бранили и нису оставили први свој шанац, док га нису Срби напунили. Дуго су се у њему тукли са кундацима, са ножевима, а и зуби су имали посла. Најпослѣ уступе, уклоне се у други шанац, а Србима оставе своје коњѣ, свој пртљак, своју муницију и све што нису могли понети. Срби су ту добили много ствари, које су им за рат нуждне а које никако нису имали. За време тога комешаня околина Милошева имала е посла, преклињајући га са сузама у очима, да се не излаже опасности, као што се е излагао, представљајући му, да ће таче, које њѣга убије, ударити у срце целог народа.*)

*) Неки од кнезова г. С. Робертови знаду за то обстоятелство, и ако су далеко и далеко онда од Пожаревца били. Г. С. Роберт каже у својој Историји о Милошу; „Сретни поглавар Айдука (Милош) уживао е тако у свом чадору све угодности неба и

Богата добит над Турцима подстакне жар войске србске, која е сутра дан навалила на Милоша с молбом, да е пушти нападати на они други пет шанчева. Но Милош се ніе дао одвратити од плана, ког е он начинію. Он е држао да е едан дан нуждан войсци за одмор а међу тим да се кошеви на обкопе подигну. Тако е он, два дана доцніе, са истим успѣхом узео іош друга два шанца турска.

Исход е био као и први, само е манѣ усиљаваня потребно било. На тай начин непријателѣма су остала само іош три шанца, између кои био е едан много већи од остали, кои е заваћао србску цркву и цамию. Кад су ова два последня узета била, повукли су се они у велики шанац и у цамию. Обколѣни сасвим на-

землѣ; ништа га ніе тиштало да чини иреговоре с Турцима.“ (Књиг. I. стр. 429). Да како, имао е уживати мирис барута ал не у свом чадору, него чак пред карабинима турским; уживанѣ, ког се ніе допадало кнезовима г. С. Роберта.

близо и већ до тога доведени, да пасти мораю, искали су да се предаду. Разумѣвши од Срба да им е поглавар Милош, рекли су: „Добро ако Милош заповѣда, ми ћемо му се предати.“ То е Милошу било пріятно, кои е међутим добио гласове црнѣ од гори. Јвляно му е: Бошняци прелазе Дрину и приближую се Шабцу; турска войска од Румелие и од Албание ніе далеко од Ђуприе, гдѣ се очекуе из дана у дан Марашли-Али, Паша Румелие; Турци карановачки казали су, да су готови предати се, ал ником нег Милошу; најпослѣ Адем, Паша од Новог-Пазара, спрема се на пут, да ослободи обколѣне Турке у Карановцу. Непрјатели у Пожаревцу најпослѣ се предаду. Они добию допуштенѣ понети са собом ручно оружје а оставе Србима своје топове и сву своју муницију. Димитріе, секретар Милошев, испрати ій до границе.

Ослобођенѣ Пожаревца ослободило е од непрјателя цѣло окружіе тога имена и цѣлу исто-

чну страну Србіє. Кад є сретно посао свой ту свршіо, Милош оде Карановцу, гдѣ су Турци, као што сам казао, само на нѣга очекивали, да му се предаду. Обколѣни іош одонда, од кад є Милош у Пожаревац, отишао, због оскудости у рани, пали су у тако бѣдно станѣ, да є єдна реч Милошева била довољна приклонити іѣ, да оружіе положе, и то без сваки други уговора, само да живот спасу. Поглавар ербскій ніє хтео дотле понизити непријателя, кои є показивао тако велико повѣренѣ у нѣгово великодушіє. Он им остави нѣново оружіє, допушти им понети са собом све што су имали, и дао іѣ є испратити, ради нѣнове сигурности, до границе Новопазарске. Адем, Паша Новопазарски, одакле су понайвише ови Турци били, ніє могао уздржати се, да не изяви свою признателност Милошу у єдном писму, у коме му є благодарію, што є онако човечно поступао са нѣговима подчинѣнима, и увѣравао га є, да се у напредак

нема бояти никаквог нападенія од стране нѣговог Пашалука.

Од Карановца поведе Милош сву свою войску Дрини на сусрет великой турецкой войсци, коя од Босне долази под Куршид-Пашом.

Войска е ова подѣлѣна била на двое. Први е дѣо био много ячи и под управом самога Куршида, станила се е на левой обали Дрине спрам србског села Бадовинце. Други део, под Али-Пашом Никшиѣким, био е авангарда и станила се ова войска на србской земљи, у Мачви на Дублю, одакле е господарила над Мачвом и Поцерином и чувала пут до Шабца. Милош нѣ хтео, као што е Молер желіо, напасти стан турски на Дублю, одма онога дана, како су у Слечевиѣ дошли. Кое умор войске, кое што е оружѣ закисло, наводіо е он, да нѣ паметно ударити одма на Турке, кои су одморни, коима, и оружѣ нѣ закисло, и кои су се ушанчили. Молер то нѣ хтео разумѣти. Он склони Јована

брата Милошева, да пође за њим, па обоица, са својом войском, нападну на Турке. Турци иј жестоко одбију да су се скоро брже вратили него што су отишли; али опет, боећи се, да им се остала војска не руга, нису смјли ући у стан србски, него ноће изван стана, изложени плаовитой киши.

Сутра дан разда Милош сваком свом войнику сноп — фашину — и уредивши иј спрам шанца непријатељског, рекне ијм: „Досадсмо по највише ноћу нападали, ер смо желили, да Турке од нас отерамо; данас ћемо ударити на њи у по подне зато, да нам ни едан не измакне, ако е могуће.“ Затим стану Срби ступати напред. Коняинци пуште узде, попну се под шанчеве, опале на Турке, кои су били иза шанчева а међутим део едан пешака, скоро у исто време, потрчи са снопови, напуни са сноплѣм обкопе и дочепа се палисада. Ово нагло нападанѣ, коме се Турци нису надали, уплаши иј

тако страшно, да су отворили врата од шанчева да бѣже. Али остали пѣшаци — а ту њ њ е било много више, — са свима коняницима, кои су били пред свима вратима, дочекаю њ са сабљама и ятаганима, те њ потуку ту тако, да њ е едва осамнаест умакло у Босну.

Али-Паша, кои се е некако на вратима провукао, помислио е да ће га итри њгов конь спасти, ал тек што е на равницу изишао, конь му се стропошта и цркне; поузда се онда у своје ноге и нагне бѣжати до неког корова, у ком се е скрио. Срећом њговом Милош е то све смотрио и познавши га, повикао е своим людма: „Уватите тога, то е Паша, ал нешал'те се да га погубите.“ Мало час затим доведу Али-Пашу пред Милоша и то гологлава. Милош одкупи капу пашину од оног истог ратника, кои му е коня убио и даде е Паши. Блажю га е онако уплашена и увѣравао га е, да му неће бити ништа, да му е живот сигурни него и-

кад. Осим Паше заробе Срби још око дваести-
ну Турака. Срби су изгубили поглавице своје
Милића Дринчића и Симу Ненадовића. За оно
неколико дана, док је Паша био код Милоша,
поступао је он с њим као са отличним робом.
Одведе га у свој шатор и угости га као што
смѣлом ратнику и човеку доброг срца доликује.
Изложивши му зулум нечовечни, који су Срби
подносили и дивљу свирѣпост, која их је прину-
дила спасти оружје да могу опет бити и жи-
вити као люди, Али-Паша, још застрашен од
љутог боя, из кога је едва и случајно измакао,
одговори му: „Да Султан зна какву ти войску
имаш, дао би народу ербском сва права, која
иште; чувај се само да незовеш кога страног
краља за посредственика, ако си рад добру твог
отечества и ако си рад остати у власти, коју
ти Султан неможе одбити.“

Али-Паша добије од Милоша едног ждреб-
ца, едан ђурак турски и 500 гроша путна тро-

шка, па се испрати од србски војника до Босне заедно са другим заробљеницима турским. Он е одма отишао Куршид-Паши, као своје поглавару. Мали спомен у „Пут у Исток“ од г. А. Ламартина, кој се на овај исти случај односи, ја мислим може се овдѣ споменути. Он овако гласи: „Босански Паша (Куршид-Паша) спушти се са својој планина са чилом — фришком — и великом војском; он пошлѣ Али-Пашу, едног свога заступника у Мачву, да туче Милоша; Али Паша буде заробљен и обдарен Везиру натраг послан. Срби су се већ онда показивали са својим великодушјем достојни цивилизаціе, за коју су се борили, а Милош е поступао са својим непријатељима као са будућим пријатељима; он е осѣћао напред, да подпуна независимост нѣговог отечества ніе іош близо; он е хранио уговоре а ніе ій са убиством скверніо.“

Дал е г. Ламартин, кога Милош — што му е врло жао било — ніе ни видіо за оно кратко време, док се у Београду бавіо, такође у броју они путника, за кое се г. С. Роберт овако изражава: „Путници француски нису манѣ него нѣмачки учинили да заблуде мнѣніе Европе што се тиче Обреновића*)." Я би рекао, да се ове речи могу овако превести: Треба сасвим сваког лажом назвати да останем я писателъ вѣрдо-стойни. Мисао та ніе рѣва ал е тешко извршити е.

Док су Срби борили се славно и побѣди-ли у Мачви войску босанску, Марашли-Али-Паша приближавао се е са іош већом войском. Дошао е он у Ђуприю, на другой страни од поворія, на ком се е догодила последня знамени-та битка, кою сам описао. Између нѣи двои-це, Куршида и Марашліе, появисе соревнованѣ; едан и други е хтео бити умиритель Србіе.

*) Кнь. I. стр. 343.

Милош остави на Дрини Молера а сам оде Ягодици, куд е друга србска войска препречила пут Марашліи. Тек што е тамо дошао, стигне му писмо од Куршида, коим га е позивао да дође с њим на преговор, да се непролива крв и да се врати земљи и народу мир. Марашлія му е тако исто поручивао. Милош не хтѣо одбіяти ни еднога ни другога и тако остави поглавици войске код Ягодине Вуици Вуличевићу да се преговара са Марашліом, а он да чуе условія Куршидова, одлети сам на Дрину.

Ј сам сад дошао у мом приповѣданю на дѣло отважно и јуначно, које ће славити Милоша вѣчно. Дѣло ово јуначно познато е највећим непријатељима Милошевим на е морао за њега дознати и г. С. Роберт; ал, небудући кадар цѣнити велико дѣло, едва га е он спомењуо у два три реда, као дѣло без сваке знатности или важности, а заслужуе доиста, да се на више образа са златним словима опише. Би-

ла смѣлость колико му драго велика, било юнаштво колико му драго ретко Карађорђево, нек нађе г. С. Роберт у нѣговом животу, кои е тако пун дивота, само едно дѣло подобно овоме.

Вративши се у Мачву, оде Милош само са три кнеза: А. Лукићем, П. Отачевићем, Н. Симеоновићем и своим Секретаром Димитријем у Лѣшницу. Ту га е чекао Дели-Баша Сер-Чесма, онај исти, пред коим е после несретног конца од 1813 год. положио оружје, по заповѣди Куршидовой, да га доведе с ону страну Дрине, у стан турски. Овај га е узео на чест и вѣру. Милош ніе ни мало зазирао повѣрити се нѣговој речи. Надежда, да ће тај корак, може бити здраво нагли, бити од среће за нѣгово отечество, била е довольна, да га на то склони. Доведен под шатор Куршид-Паше, запита га овај: „Еси ли ти Милош?“ Кад му е Милош одговоріо да ест, наставио е он далѣ питати: „Та еси истина ти баш Милош?“ Овај му од-

говори: „Я сам Милош главом.“ Окрене се затим Паша својој околини, која е ту била, и рекне: „Милош у Чачку, Милош у Палежу, Милош у Пожаревцу, Милош у Карановцу, Милош на Дубљу, Милош у Ягодини, а сад овдѣ! Морао би човек мислити да е Милош велики као овај шатор; а оно ако има у нѣму највише 40 ока као у печеном ярцу.*)

Милош е, као што сам казао, отишао Куршиду, да своим ушима чуе условія, која ће му Паша предложити да се погоде и да крвави бой престане. Али вай! једна ти предложена! Не предлаже Паша него иште оружје од србског народа и то одма. Паша није говорио као пуномоћник него као господар. А да узме оружје болѣ и брже, искао е да Милош остане код нѣга као таоц, а да пошлѣ само кнеза Л. Лукића и

*) Милош и ако е био већи од среднѣ величине, био е онда здраво коштуњав; сад е тако пун, да га Куршид неби познао, кад би га видіо.

Милошевог Секретара Димитрія, са налогом таквим, кои би извѣстно упропастио бѣдни сръбски народ.

Ніе без велике муке могао Милош дивлѣг овог поглавара турског увѣрити, да он мора бити у народу, кои е већ био нестрпелъив, што ніе у нѣму од два три дана, ако ће се са успѣхом тай теретни и мучни посао да сврши.

„Народ неслуша никог него мене, рекне он Паши, он се неће покорити него мојой наредби.“

Остали су кнезови те речи потврдили и азіят се даде најпосле увѣрити. Допусти му дакле да пође а задржи као таоце А. Лукића и С. Симеоновића. Али-Паша Никшићки, безсумнѣ е много помогао, да се Милош ослободи, и то из признателности, што е с њим онако витешки и великодушно поступао послѣ битке на Дублю, али највише е Милош обвезан за свой живот Дели-баши Сер-Чесми и његовом войничком поштению. За она четири дана, која е поглавар

србски провео у стану турском, Дели-баша га е еднако бодро, да се ништа небои за свой живот док е он жив са свои 2000 делія. Он е и допратио Милоша опет до Лѣшнице, одакле га е и узео. Кад се е растајао, рекао е: „Ето те сад опет здрава и читава у твојм отечеству; ја сам мою дужност, као поштен човек, испунио и одрешіо сам се од вѣре, коју сам ти задао био. До сад смо били пріятели, а од сад, тешко теби, ако ми кад паднеш шака! ако ја допаднем у твоје руке, чини од мене шта оћеш. Ако би те кад опет позвали у наш стан, не иди; невѣруј више никоме па ни мени самоме.“ Овај опроштај Дели-баше доказуе довољно, да е глава Милошева била у торби, као што е он едном казао.

Вративши се у отечество и управ данувши душом, потрчи стану србском у Ягодину, да види, едали Марашли Паша, који е био одређен за Бѣоград у мѣсто свирѣпог Сулаймана,

мисли што болѣ и поштеиѣ о народу србском него Куршид. Честолюбив Марашлино, кои е желіо добити благоволеніе Султаново са умиренѣм Србіе, било е за Србе пробитачнив. Не само да нив тражіо од народа србског оружіе него е рекао Милошу: „Слушайте само Султана а за оружіе можете носити за поясом не само пиштолѣ него ако оѣете и топове. С помоћу Божиом метнућу я вас на хатове и обући ћу вас у самур ћуркове.

Пре него што е Милош дошао, Вуица Вуличевић, Матія Ненадовић и други кнезови преговарали су са Морашли-Пашом о примирію. За време примирія имали би Срби послати у Цариград посланике, у пратњи неколико люди из околине турског генерала и са препоручителним писмом од нѣгове стране, ков би Султана приволѣти имало да услиша праведно зактеванѣ народа србског. Док се ови посланици не врате, Марашли-паша имао е остати са свом сво-

іом войском у Ђупріи. Тако су бар кнезови же-
лили. Но Марашліа е искао да му допште про-
ћи кроз земљу до Бѣограда са своіом войском,
казуюћи им, да ће нѣови посланици бити болѣ
примљѣни у Цариграду, кад се Порта извѣсти,
да е он пуштен у Бѣоград, кое ће посвѣдочи-
ти, да Срби ненамѣраваю отегнути рат до у зиму.

Све е то било пре него што е Милош до-
шао. Кад е Марашліа чуо, да е он у стан до-
шао, послѣ му едног човека од свое пратѣ да
га позове на договор с њим, давајући му вѣру,
да се не бои ни своіой чести ни свом животу.
А да му даде доказ, кои ће га више увѣрити
о нѣговой доброй намѣри, послѣ му по истом
посланику свое броянице. Милош прими тай по-
зив за састанак, и неосврѣући се на последнѣ
речи дели-баше Сер-Чесма, оде Марашліи. Нѣ-
ов се састанак сврши са оваким уговором: 1) Ср-
би ће пуштити Ђаи Марашлином проћи у Бе-
оград са 7—8000 люди и даће им рану нуж-

дну; 2.) Посланици Србски поћиће у Цариград са неколико лица од пратнѣ пашине и са писмом нѣговим препоручителним. Марашлія сам са главном своіом войском остаће у Ђупрій, док се посланици ови неврате са ферманом, кои ће изразити благоволенѣ султаново спрам србског народа; 3.) Войска Србска остаће на своим мѣстима; 4.) Марашлія се обвезує писати у Босну, да обезбѣди Србе од свакога нападања са те стране.

Овай є уговор вѣрно извршен и точно испуњаван и од едне и од друге стране, само што су Бошняци, кои су мало марили за заповѣди Марашлине, прелазили Дрину, допирали до Засавице и одтуд узбияни бивали.

Међутим є посланик Русіє предао Порту ноту сбог рата, кои є она на Србію подигла против уговора букурештског, учинѣног између те две силе. Та є нота осуетила сплетке Куршид-паше, кои є успѣху Марашлином завидію,

и учинила, да су србски посланици од турски министра добро примљени. Не прошао ни мѣсец дана и посланици врате се у Буприю са ферманом, у ком Сулатан каже, да жели заборавити све узроке непријатељства између нѣга и народа србског; и тако му дае своју царску милост, а Марашліи заповѣда да иде на своје мѣсто у Бѣоград, да извршуе заповѣди, које ће примати.

Марашлія остави дакле Буприю и оде у Бѣоград, а Милош, који му је обећао, да ће до неколико дана за њим доћи, удари кроз народ, да му јави сретни глас о повраћеном миру и да врати кући неки део србске војске. Друга је војска остала под оружјем које да брани границу од нападања турског, које да мотри на одлазак свирѣпог Сулейман-Паше, који је још био у Бѣограду. Два посланика, архимандрит Никшић и кнез Аксентије, опремљена су у исто време у Цариград, да јаве Порти како је срб-

ска ствар свршена по вољи едне и друге стране. Први е послан за време а други е имао остати у Цариграду као представник србског народа. Од тога доба седео е стално србски едан агент у главном граду царства турског, да брани при дивану користи политичне и трговачке србског народа.

Милош се е задржао у народу више него што е и сам мислио, да уведе у ред, што е рат пореметио, па не на опредѣљено време у Бѣоград дошао. То Милошево недолазанѣ узнемири Марашлију. Бегови и други чиновници умноже још тај нѣгов стра, пребацивајући му, да га е ђаур преварио, и да е, почем е нѣга у земљу увукао, отишао да скупи и уреди войску да нѣга од еданпут изтреби. Кнез Вуица Вуличевић, М. Ненадовић и све старешине србске гледали су да ублаже Пашу, увѣравајући га, да Милош неће никад погазити вѣру задану. Ако е Милош с тим, што е задоцнио доћи, едне уз-

немиравао, Сулейманове е любимце обрадовао, кои су доста помогли подстаћи неповѣренѣ код Марашлини люди, надајући се да ће с тим покварити предузето помиренѣ. Њиова се желя осуети, ер Милош дође најпосле. Онај дан исти, кад е у Бѣоград ушао, оде он, праћен од свию свои кнезова, Марашли-Паши, кои га е три пута питао, дали су они покорни поданици Султанови. Милош му е свакад одговорио да есу. Онда им Марашли обяви ферман, коим га Султан натраг позивлѣ и явля да ће други Паша доћи на њгово мѣсто у Бѣоград. На тай неочекивани глас дигне се Милош и стане говорити: „Немой честити Везире; ако нас ти оставиш, ми морамо за тобом и оставити наше отечество. Пре две године дана Куршид-Паша оставио е у мѣсто себе Сулейман-Пашу, кои е с нами поступао као са лоповима а он е већи него ико други, и кои е опустіо земљу Султану подчинѣну. Још су и данас наше куће на

колима, по шумама; ако невѣруеш, пошљи да се увѣриш. Ми под кров наши кућа нећемо уловити него ако ти међу нама останеш и ако отераш Сулеймана из Бѣограда.“

Наставио је тако даљ описивати грозно тиранство, кое је над њима Сулейман чинио тако рѣчито и слободно, да су се дивили не само бегови турски него и кнезови србски. Ватрене речи Милошеве допале су се здраво Марашли, кои је више пута опоминао свога толмача: „Пазви добро, да преводиш вѣрно његове речи у толмаченю, зашто видиш да њиов толмач пази на тебе.“ (Димитрије, секретар Милошев и у исто време толмач, био је такође ту.)

На нелолико дана послѣ тога изясненія Милошева, кое је ласкало здраво своелюбію Марашлином, яви Марашлија Србима, да се рѣшио остати међу њима а да Сулейман одлази из Бѣограда.

Тако се е повратио мир у Србию. Власт е била подѣлѣна између Турака и власти народни. То е, и ако е кратко време трајало, задовољило Србе, бар за онај пар и докле недобише ослобођењѣ скоро подпуно са независним управљањѣм у внутрѣности. Паша е имао власт над Турцима и у градовима а Милош е имао и упражњавао у земљи над народом и над кнезовима.

V.

Послѣ олуе настало е најпосле лепо време. Небо Србіе почело се е разведравати и зраци сунчани почну пробіяти мрачне облаке, кои су Шумадию покривали.

Сад имамо приповѣдити, како е Милош постао кнез наслѣдни србски а у исто време бацити часком око на нѣгов политични живот и на нѣгову владу.

Коя се земля у Европи може поносити у натѣцаню са моим отечеством за нагло домаће устройство? Правителство е Србіе одеданпут, кроз неколике године постало, за кое хвала буди

Добром чувству мои саотечественика, кои су се предали тако трудном послу, кои су знали ваяно подпомагати мога оца и кои су му помогли сносити тешко бремене, кое е било на нѣговим раменима.

По явном писму, кое е подписало више свештенство и кнезови свию окружия, проглашен е Милош за наслѣдног кнеза Србіе 6 Новембра 1816. год. кад е скупштина народна била у Бѣограду. Више е депутація слано у Цариград, између други една, у којој су били Јован, брат Милошев и кнез Вуица Вулићевић, да Порта потврди тай избор заедно са миром, заключеним између Турске и Србіе. Сви су ови корацци остали узалудни до свршетка 1820 год. Тад е Порта послала у Србию едног комесара, са ферманом, у ком е главно било ово: 1) Опредѣљна е сума, коју ће Срби имати давати Султану на годину; 2) Да се поврате у градове, у којима су Турци били, турски муселими, но кои

у внутрєности неће имати никаква посла; 3) Милош се признає за оберкнеза и за главну поглавицу Србіє; 4) Срби се обвезую, да даю рану войсци турской, коя є била у Србіи.

С разлогом се може мислити, да є Порта на ова попуштаня склонила се зато, што є била онда баш одређена єдна смѣшана комисія од чиновника руски и турски, да изясни и подпуни у неким точкама уговор букарешки, у ком є споменута и Србія.

Долазак комисара турског у Бѣоград био є здраво противан Марашли, кои се є већ био са Милошем побркао зато, што є хтѣо, да сва србска дѣла прелазе преко нѣгови руку и што ніє могао побѣдити опозицію Милошеву. Милош є остао с тим сталніи у своим зактеваняма, што є видію, да Паша неради ништа у корист народа. И Марашлія као и Куршид, више пута тражію є, да се од народа одузме оружіє, но

Милош му е одговоріо свакад рѣшително, да му е залуду о томе и мислити.

Разумѣвши да се в Милош упутіо Бѣограду са 2000 Срба, Марашлія му поручи, да му ніе нужно водити са собом читаву войску, кою ће бити тешко ранити. Милош му одговори, да он недолази са войском него са две иляде кметова, кои, као посланици србског народа, оће да чую царски ферман, и кои ће знати наћи одкуда ће се ранити, као што ране и Пашу и нѣга*). Комисар турски прочита кметовима ферман, којима се 4-та точка ніе допала. Срби пођу далѣ; изясне се очито пред комисаром, да е нѣова желя заузети сва она права, коя им обезбеђава уговор букурешки између Русіе и Порте. Комисар се врати здраво лютит у Цариград. Марашлія се почне ополчавати против Милоша као явни непријатељ. Марашлія е нава-

*) С тим му е хтѣо казати, да све долази од народа.

льивао на нѣга да се премѣсти из Крагуевца у Бѣоград, претећи му, да ће га сбацити и на нѣгово мѣсто другог поставити. Милош му е на то одговоріо: „Послови неће нимало застаявати сбог тога, што сам я овде. А ако ми е он ово достоинство дао, нека га узме слободно одма и нека га даде другом; само би рад видети ком би га он то дао.“

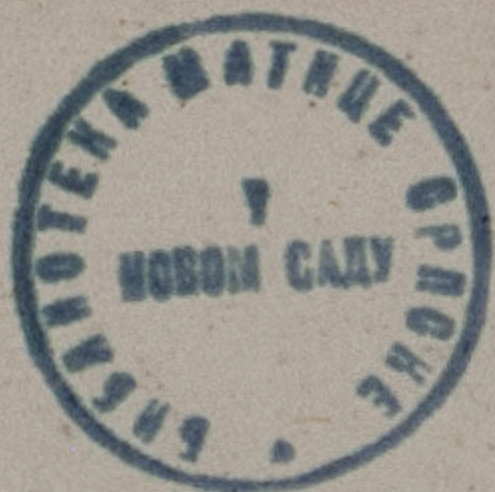
Те су се ствари дуго повлачиле, ер Пор-та ніе нимало настоявала о том, да даде Ср-бима права она, коя су им се морала дати, и коя су, бар у нечем, већ уживали сами, очеку-юћи само да се законим путем потврде. У о-вима е околностима г. Димитріе Давидовић, у-правитель канцеларіе, кнежеве, кои е послѣ то-га біо послан по здраво важном послу у Цари-град, учиніо врло велике услуге своје народу не само са своіом енергіом — смѣлости — не-го са извреним нѣговим талентом дипломатич-ним. Велики чиновници инострани посланишт-

ва сѣѡаю се іош и данас оне бистрине, с коіом е он знао у своим нотама разлагати тежнѣ и права свога Правителства, и оне силе, коіом е он браніо интересе свога народа.

Тек 15. Януара 1827 саобштио е Милош у Крагуевац сазваной скупштини акт овай, ког љу сад у изводу споменути; говори љу о акту *Поравнаня изяснителног за извршенѣ уговора букурешког од 17. Септембра 1826* као допуненѣ V. чланка уговора Акерманског под насловом: *Акт одвоени ради Србіє. Слобода црквена; избор свои старѣшина; независимост унутрашнѣ владе; присаєдинѣнѣ окружія одвоени од Србіє; сведенѣ различити пореза на едан едини; Србима да оставе добра, коя су Турска била, с тим, да се нѡіов приход под именов данка плаѡа на годину у 2,400.000 гроша — 600,000 франка или 200,000 фр. ср. —; слобода трговине; допуштенѣ да србски трговци могу са србским пасошем путовати по ото-*

манской држави; установленъ болница, школа и кнѣгопечатнѣ, и найпосле да се несмею Му- сулмани станѣвати у Србїи осим гарнизоне войске, — то су концесїе — попуштаня — коя в турско Правителство ербском народу учинило.

Пре него што в прочитан овай Акт народ- ной скупштини, Милош изложи у кратко све догађае у Србїи од 1815 године, као за вре- ме, за коє в он у нѣма као поглавар учество- вао. На два дана послѣ тога све поглавице и представници народни поднесу Милошу Акт овай: „Нѣговой Свѣтлости, Господару Князу Ми- лошу Обреновићу. Чувши Ваше речи пуне о- чинског благоволенїя за нас и наш народ, ср- ца су наша заиграла од радости. Ми Вам че- ститамо од свег срца, свѣтли Княже и Госпо- дару, за успѣх Вашег непрекидног труда, кои нам в прибавїо милост Цара едног и моћно по- кровителство другог, и ми Вас молимо искре-

но и понизно, да нас благоволите и у будуће руководити срећи и напредку, као што сте до сад чинили, бранећи право, бранећи немоћног, казнећи рђавог по закону правде. Аманет Вам срећа наша и наша добра, која ми полагамо у Ваше руке. То е молба нас свию, кои смо овдѣ скупили се.“ Тај су акт подписали: чланови суда народног, свештеници, кнезови окружни и кнезови окружни судова, кнезови срезски, кметови сеоски и сви остали, за нас и у име цѣлога народа, кои ми представљамо као и за ону браћу нашу, кои ће се кадгод с нами сѣдинити. Ми сви горепоменути, понавляюћи заклетву положену 1817 и 1826 год., потврђуемо вас еднодушно, свѣтли Княже, у достоинству Княза владаюћег, у име наше, у име наше дѣце и нашег потомства, и ми се заклињемо с нами и нашим потомством, да ћемо бити свакад вѣрни и понизни, Вами, Вашой браћи, Вашой дѣци и свой Вашой породици. Непомогао Господ и Спа-

ситель наш нїдног, кои ову заклетву погази!
Тако нам Бог помогао, нами и нашој дѣци!“

У Крагуевцу 17. Јануара 1827.

(800 подписа.)

Било би много наводити овдѣ све оно, што су о овоме различити списатели писали. Я љу само неколико редака г. Ламартина, из нѣговога *Пути у Исток**) навести. Он каже: „Послѣ тога говора начини скупштина едан акт, кои е поднесен Милошу и послан Порти, акт с коим Срби посредством своїи поглавица, заклиню се на покорност вѣчиту Нѣговой Свѣтлости Кнезу Милошу Обреновићу и нѣговом поколеню. Србія е платила свой дуг Милошу, он свой плаћа сад Срби: он дае своме отечеству законе просте као што су нрави и обичаи, но законе напоене — *imprégnés* — са свѣтлимом европейским.“

*) Свез. II. стр. 483.

На дан св. Првозваног Андріє 1830. год. прочитан є Султанов хатишериф пред народном у Бѣоград сазваном скупштином. Са овим актом припознавао є Султан права и преимуѣства народа србског, уступи му они шест окружія, која су сачинявала дѣо Србіє под Караѣорѣем а која се у последнѣм рату нису могла ослободити. Овай є хатишериф спроведен са єдним Бератом или царском дипломом, с којом є Порта припознала Милоша Обреновића као наслѣдног Кнеза Србіє. „Народ, у својој *непредувидљивости* — *imprévoyance* —, приміо є то читанѣ са безграничном радости; и саме Войводе и Капетани планински *одрекли су се друговольно своји права* у ползу єдног ратног друга.“ Тако се о томе изражава г. С. Роберт*). Каква є то била непредувидљивост народа што є приміо то читанѣ са безграничном радости? Ніє ли имао подпуно право осеѣати се сретан

*) Стр. 264.

што е настала народна династія Обреновића, с којом е постао народ слободан, давши му, први пут послѣ толико вѣкова, Правителство популарно и народно? Нис ли он сам изабрао ту династію два пута одавна? Каквог ли су се права одрекле Войводе и Капетани планински у корист Милошеву? Онда нис било у Србији ни права, ни преимућства никакви осим личне заслуге. Сад питам г. С. Роберта, не историка, но човека од савѣсти: кои е Войвода или планински Капетан могао онда и кои би се још и данас могао сравнити Милошу за услуге Србији учинѣне? Кои е тај Србин, па био макар највећи непријатељ Милошев, кои би смѣо рећи: Тај или онај учинио е колико и он за отечество? Тражи таког, али га нећеш наћи и ако имаш талент налазити люде, кои неће да виде друге но само слабе стране карактера Милошева. Ограниченѣ они шест окружія, која су присаединѣна новој држави, доведе у Србию едног

комесара турског и Полковника руског г. Коцебуа. Но рѣшеніе оба Двора о овоме предмету нѣ се могло извршити него много доцнѣ, па и то іош по ревности, кою в Милош знао развити; ер онда, као и данас, Бошняци су слабо марили за рѣшенія Нѣговог Величества Султана, кад се са нѣовим тежњама неслажу. 1)

Внутренѣ устројство, као што сам мало напред казао, било е у нечем изненадно. Никад у Правителству каквом нису ишли послови државни тако просто и тако брзо. Будући е од неког времена често и различито администрація меняна, говорићу о нѣном образу — форми — у последњим годинама владе Милошеве. Кнежевина е била подѣлѣна на 17 Округа, са они шест, кои су у доцнѣ време присаєдинѣни, онако, као што е већ под Турцима била и као

1) Писма и дѣла Кнеза Милоша од 1833. године, коя ће временом на свѣт изићи, сведоче, да е он ови шест округа управ са свим онео и за сваки дальи одпор био спреман. Превод.

што е још и данас. Ови 17 окружја били су подџлањни на четири команде. Окружне и срезне старешине, кои се нису мешали у судейске послове, били су под непосредственом заповѣди ови команданта. Сви скоро ови чиновници били су родом из ови окружја или срезова, у којима им е служба повѣрена. То е била велика корист за Правителство, имајући тако у својој служби люде, кои су, тако рећи, свако дрво познавали у срезу ил окружју, у ком су они били управ и господари и слуге; с друге е стране народу било мило, што им е Милош давао чиновнике из њиови срезова ил окружја, ер то е ласка своелюбију, да едно окружје може рећи, да е дало люди способни да служе отечество. Свако е село имало свога кмета, коме е срезки старешина достављао наредбе средоточног Правителства.

Устройство обштинско уведено е већ одавно у Србији. Свака е обштина имала свое сво-

ске скупштине, у којима су жители сваког села свршивали своје општинске послове и у којима су, између себе, порезивали данак, од Правителства одсѣком одређени и на главу годишнѣ 5 талира износећи. Други неможе тако добро знати како ко са иманѣм стои, као они сами. Тако е свака неправда у разрезиваню пореза немогућна. За данке непосредствене, кои су на већем терету сиромашнима него богатима, срећом Срби и незнаду. Кад плати свой данак од 5 талира на годину и кад одради кои дан на јавним главним путовима, Србин е онда намирио сав свой дуг државни а ужива све природне производе землѣ са шумама заједно.

Будући е Благородство и свако преимућство класа у Србији престало, како су Турци из нѣ се очистили, свуда царуе права грађанска еднакост. Више е Войвода или поглавара србски истина здраво желило да заступе господаре турске у њиовом пустом иманю, али е кнез

Милош знао осуетити сва така покушаваня. Г. Л. С. Бистржоновски у своіой кнѣжици *О Србій*, с коим се я иначе неслажем, по овоме предмету каже овако: „Кнез Милош вѣшто се е ползовао са политичним станѣм Европе при устрояваню свога отечества. Но люди моѣни, кои су му помагали ослободити га, надали су се добити преимуѣства сасвим онака, као што іѣ уживаю бояри у Влашкой или као што іѣ имаю магнати у Маѣарской. Они су мислили моѣи заступити спаіе турске, кои су протерани, па да іѣ наслѣде у нѣиовом феудалном праву тимара и зиямета. Почели су веѣ били изискивати од народа по старом адету димницу и десетак. Но кнез Милош укине та злоупотребленя, прогласи све Србе за слободне и равне, подчинѣне едном закону, едном данку и утама-ни сва преимуѣства, коя се бияу почела установлявати. Тако е кнез Милош, люблѣн од народа, постао за великаше деспота, паша хри-

етнанеки. Тако е постала опозиція, која, по видном слободна, ослањала се е само на лично свршено своелюбіе. 1)

По овоме што сам до сад казао, види се лако, да е благородни понос умѣстан, кои мое саотечественике карактеризира. И доиста како да не буде Србин горд, кад помисли, да е он са крви, коју е или нѣгов отац или брат пролио, постао независими господар цѣле површине нѣговог отечества?

Сви су главни путови у Србији просѣчени кроз велике целцате шуме под владом Милошевом. Нису то истина насипи нѣмачки, но путови, по којима могу кола трговачка и путничка ићи. Безбѣдност на путу по цѣлој земљи, у поноћи као и у подне, била е безпримѣрна. А сад! Под владом Милошевом, трговци су, са нѣговим пасошем, пролазили кроз Србију сваким

1) Sur la Serbie. Paris. 1843, page 76.

послом, у свако доба; спавали су у шуми, носећи са собом стотинама и иљадама дуката, без најманѣ бригае, без икаквог безпокойства. Шта њу још рећи? Мои читатељи мислиће може бити, да јѣ оѣу да забављам са приповѣдкама, кад би им казао, да е најманя изгубљѣна ствар донешена сутра дан срезком или окружном старѣшини; а тога е било може бити сто пута. Безбѣдност, која е била свуда, чинила е, да су путници често волѣли на чистом въздуху лене лѣтне ноѣи него у соби какве рѣаве гостилнице одпочивати. Пасоши Милошеви тако су по целом отоманском царству уважени били, да су поданици Нѣг. Вис. Султана: Бошняци, Бугари, Мацедоняни и сви они, кои су се бояли какве напасти од Турака, молили често Србско Правителство, да им пасош даде, говорећи, да е то њѣова најизвѣстѣя вѣшчѣта од свирѣпости мусулманске. Опоминѣм се како е, кад сам био у Риму, пре неколико година, дошао ми едан ка-

луђер бугарски, и незнајући да мој отац невла-
да више у Србији, ер е одавна из Бугарске оти-
шао, — молио ме, да му дадем писмо на мога
оца препоручително, да може добити пасош за
случай, ако би се рѣшио вратити у свое отече-
ство. Увѣравао ме е, да ніе никад био тако си-
гуран у Турској као што е пре неколико годи-
на, кад е имао пасош Милошев.

Данак се е купио сваке по године у народ-
ну касу и то, хвала буди паштеню, по коме
Срби навале да се отресу малог дуга спрам свог
Правителства, свакад на време. И ако г. С. Роберт
вели да е са финансиом под владом Милошевом
врло рђаво управляно, не само да е у каси, кад
е он 1839. год. Кнежевину оставіо, манѣ што
било, него е у народной Благайници била сум-
ма од 13 до 14 милиона добри гроша *) гото-
вог новца. Есу ли Финансіе данас у тако на-
предном станю?

*) 5 гроша добри чини три цванцика.

Дуж цѣле србско-турске границе, од уш-
ћа Дрине до другог края землѣ, т. е. до утока
Тимока у Дунав, начинѣн е 1836 год. кордон
ради здравля са пет карантина — контумаца —
(шести онай у Рачи, доцнѣ е подигнут), и се-
дам парлаторіа. Воинство се ніе никад узтезало
од трудне службе на граници сувой, гдѣ е би-
ло изложено честом нападаню незгодни сусѣда,
кои су налазили забаву насртати на страже
србске. И убіяли су Турци по гдѣ кою стражу
у гадной намѣри, да отворе куги пут у Србію,
коя се е онда разширила била скоро по цѣлом
турском царству. Између други Арнаути су чак
итрости употребљавали ради тога. Тако су до-
лазили по воду на извор какав на србској стра-
ни, па су доносили свакояке крпе и дроньке,
које су сеjali и десно и лево, надаюћи се, да
ће ий Срби покупити. При своей предосторожно-
сти Милошевой, куга се появи на више мѣста,

мо е напредак нѣн обуставлѣн са енергіом и готовости скоро непоняемом.

Войска е србска изврсна, честита. Право нѣно устройство почело е тек од 1830. год. Као што е свак оружан по обичаю, кои е не-над нуждан био, Србин, вѣшт ловац и стрел-лац пре него постане солдат, прибави лако свой-ства войника првог реда. Шест мѣсеци праве службе нѣму е доволно. При свем овом срет-ном расположенію Срби би били у губитку баш и кад би се са непријателѣм борили, кои е од природе слабія ратник, и то сбог оскудице у ис-кусним оѣицирима, а неѣу реѣи да су неиску-сни у стратегіи, то би од мене било много ре-чено, но само у тактики. Кнез Милош, кои е то опажао, био е послао тридесет млади люди на науку воєву у Русію, десет за сваку од три воєне струке. Кад су се вратили у свое оте-чество, устроили су и уредили службу редов-

ну и необходиму. То су, за цѣло, још и данас најбољи официри србске војске. По моме мнѣнію Правителство би данашнѣ имало наставити дѣло, кое е Милош почео, пославши више млади способни люди у веће војне школе европјске, да се начини кор од већи официра отлични. Сви догађаји нашега вѣка а особито ови последњи година, позивљу нѣгово вниманіе на овај предмет, који е много знаменити за Србию него за многе друге предѣле.

Милош е дао начинити касарне и шпиталѣ војне у Бѣограду, Крагуевцу, Пожаревцу и Ђупри; дао е начинити више барутана, и кад е пошао, оставіо е око четрдесет топова кое у отечеству кое на страни саливени.

Као што е била само една Апотека у Бѣограду, која е заслуживала то име, он е установіо још друге, од кои е една, тако исто добро снабдѣвена, била у Крагуевцу. Прва Књи-

гопечатня, прва ливница и прве новине поставле су за време Милошеве владе.

За приуговорити копанѣ руда у Кнежевини, дао е он прегледати сва мѣста чрез славног рудокопа Б. Хердера. Чини ми се, да се у овом призренію и данас на истой оној точки стои.

Око четрдесет школа елементарни или нормални и гимназіе су установљене у различитим варошима и селима. Тако и Лицеум. Као што су свакад люди учени уобште били у Србији ретки, сви професори и сви скоро учитељи школски, такође Срби по пореклу и езику, били су звани из Войводства србског, приклопљеног царству аустриском. Срби из Кнежевине, буд'мо им признателни за ове услуге учинѣне нашем отечеству, кое е постало и њиово.

Велики број цркви начинѣно е са своим звонцима. Тако се што пре тога ніе одавна

видило. Требало е много стрпљња а у исто време и смѣлости, да се турци навикну на те звонаре и цркве. Дотле е србска црква, као што е и данас у Бугарској, била више налик на подземну тавницу него на храм Богу посвећен.

Судови су добили добро устройство, при свем томе што се опажа већа оскудица у људима способним за ову струку него за коју другу. Распре, коју кметови на леп начин немогу поравнати, долазиле су на суд окружни, у ком су три члана, едан предсѣдник и едан секретар. Последњи е степен апелације био врховни суд, или, као што се е такође звао, суд народни, који е био у средини земљѣ, у Крагуевцу. У нѣму су били људи из различити окружја, понавше у ячим годинама. Он е имао врло велику власт над народом. Кои не е био задовољан са нѣговом пресудом, имао е пра-

во апелирати кнезу, као на последню инштан-
цію. Дуго и отегнуто судейско поступанѣ Ми-
лош ніе трпіо и многи селяни србски воле ту
кратку форму него данашнѣ споро судейско по-
ступанѣ.

Крайня строгост Милошева у смотренію ми-
та било каквог му драго, излечила е све чи-
новнике од тог порока.

Свештенство, неимаюћи добара ни икаквог
непосредственог уплива на Правителство и на-
род, изван уплива душевног, зависило е у сва-
чем од власти грађанске. Устав од 1839. ніе
ни мало измѣнио нѣгово станѣ. У цѣлом тур-
ском царству народ е представлѣн у лицу вла-
дика. Ал зато и неслушамо ли еднако горке
жалбе против злоупотреблѣня владика бугарски,
кои су се дочепали највеће власти и упраж-
њаваю е врло често више тирански него Паше?

У Влашкой, гдѣ е свештенство богато у великим капиталима и у добрама непокретним, нѣ оно изключено из законодавства. Митрополит букарештски председава свакад у скупшти-ни народной по сили регламента органичног кнежевине.

Сад љу стати, уздаюћи се да сам био јасан и точан у мом излаганю догађая, кои су се збили у Србији од пропасти 1813. године, т. е. од оног времена, од ког е Милош примио ролу у войничкой драми мога отечества. Я мислим да сам довољно доказао, у колико ми е мое обећанѣ, да љу бити кратак, допуштило, да Историја о Милошу, писана од г. С. Роберта, нѣ ништа друго манѣ него Историја а особито Историја о Милошу. У своме приповѣданю, кое заузима 149. страна у осмини, г. С. Роберт нѣ нашао ни најманѣ мѣста само за одну едину реч похвалну за Милоша, кои заслужуе толике

похвале. Да ніє имао мѣста никако, я немогу вѣровати, ер да є он, у мѣсто што є приповѣдао два пута, како є *Караџорђе Бѣоград узео*. 1806 год. (Стр. 220 и 364); у мѣсто што се є онако дуго усхићавао и о благородству чувства *Вучићеви* (Стр. 246); о поустрашилости *Матиє Ненадовиќа* и о другој бради (Стр. 244); о богатой умиљатости — *la richesse de gentilhomme* — *Хаџиќа*, врло обљубљеног у *Сремѹ* (Стр. 309); о широком бледом лицу, о неумитном или непреклонном характеру и ватреном родољубію *Стојана Силиќа*, (Стр. 332)*) и још о иљадѹ други ствари, кое не принадлеже у *Историју Милоша*, — да є, велим, у мѣ-

*) Г. Ранке слабо се слаже са овим нашим историком што се тиче карактера овога последнѣг. Ево како он каже у свом дѣлу „Србска револуција 1844. на страни 344 и 345.“ . . . Стојан Симић, који є у кућу Милошеву дуго време долазио и одлазио, и сбог шалљиве забаве особити любимац дѣце постао, итд.“

сто свега тога одао се да учи праву Историю Милошеву, имао би онда доста мѣста, да начини образ, кои би био бар налик, макар и у малом. Ако е он намѣравао дати процес Милошу, цаба му, я му на то неби имао ништа рећи до то, да е онда томе своме дѣлу имао дати наслов: *Књига десета, Кнежеина Србїя, процес против Милоша* у мѣсто што е казао: *Књига десета, Кнежевина Србїя, Историја о Милошу.*

Г. С. Роберт вели: „да е обертнез любїо славу, могао се е у овой народной борби прославити колико е год хтѣо*). Но — вели он далѣ — немислећи него о своїой користи, био му е посао войнички кратког-вѣка.“**) Били дакле болѣ било, да е Милош продужио рат кроз девет година, да сврши са бѣгством у Аустрию,

*) Стр. 249.

**) Стр. 250.

оставивши милости и немилости турецкой свое отечество, кое е спало у najveће сиромаштво? Я од мое стране налазим да е то najveћа заслуга Милошева, што е пред нѣговим очима слава воена била само ствар узгредна — *secondaire*. — Г. С. Роберт цѣни, да е Караѣорђе учинио веће услуге Србији него Милош. Нѣму е слободно имати тако мнѣнiе, ал я тако немислим ер, по моiой памети, рат е средство а нiе цѣл. Послѣ деветогодишньи побѣда, Караѣорђе е оставио свое отечество у бѣднiем станю него што га е нашао; послѣ само едног побѣдоносног военог похода Милош е управляо са Србиом до 1839 год., оставивши е сретну и благополучну. Ето истине.

Више е побуна появљивало се под владом Милошевом, но ретко кад у простом народу него понавiше у najveћой класи или у чиновницима. Томе нетреба нико да се чуди ер ни-

шта ніє наравніє. Кад се помисли, да се престолы наслѣдни од више вѣкова, кр'аю често, неизясняваюли се буне у Србіи против тек наступившег Милоша саме по себи? У осталом я сам здраво удалѣн од тога, да увѣравам публикум, да те буне нису имале сасвим никаквог узрока. Я ѣу признати да є више од исти било прозвано — провоquée; само тай случай ніє сасвим био у последньої буни у 1839 год. Та є подигнута у корист Милошеву а свршила є саниговим удалѣнѣм из Србіє у Юнію те исте године. Ко зна? Може бити Милош ніє могао бити више користан Србіи него за они 26 година? Може бити, нови ред ствари и Милош нису се могли слагати — *magis* — ?

Мое искрено излаганѣ ово доказує две ствари против сачинителя „*Славени у Турской*.“ Он є крив одма, што є публикуму представіо, као извѣстна и неопровргаема, своя по-

тврђиваня о Милошу и о другим лицама, потврђиваня, коя нису истинита него лажна; крив е послѣ тога, што е сасвим прећутао или што е нагрдио најлѣпша дѣла воена кнеза Милоша за време србског устанка, као год и превелике нѣгове услуге, кое е свом отечеству учинио, положивши камен основни устройства административног, од кога су сви трагови били изчезли од више вѣкова.

Я незнам дали е дѣло Г. С. Роберта нашло доста читателя, койма се е допало и уобште дал е какав успѣх имало; ал сам скоро извѣстан, да е сваки разуман човек, кои е био тако несретан да отвори ту покоршню Историю о Милошу ради забаве, кад болѣ нема, морао одма познати неумѣтност и невѣштину сачинителя, кои дае познати свою простоту и глупост на више мѣста а свою пакост свуда. Нити е глупост и незнанѣ, нити е пакост у свойству ка-

рактеристичном едног историка тако озбиљног, као што би он хтѣо бити. Шта е онда, ако е то све код нѣга се састало?

Я се надам, да немам нужде потврђивати моим читателѣима, да сам, у свему овоме, што сам навео за опроврженѣ онога, што е Г. С. Роберт у свом дѣлу наводио, остао — са безпристрастием, за кое нећу узроке изяснявати — вѣран истини, као што е дужност поште-ног човека, коме е будућност свога отечества много милія него своя собствена.

Нек ме нико некриви, да сам овдѣ гледао Милоша са точке синовне любви, ер доиста нѣ тако. Ево, управляюћи перо е едном руком а другу наслонивши на срце мое, питам га: Ёли то син? Ёли то Србин безпристрастни, кои пише ова слова? Оно ме подпуно увѣрава о овоме последнѣм. А и нашто би управ корио Г. С.

Роберта; на што би опровргавао нѣгова опаданя, кад би слѣдовао нѣговоме примѣру, кад би правно од ове књижице наставак нѣговог дѣла у противном смислу? Я знам, да би онда између мене и нѣга била само та разлика, да е он, преварен од они, кои слабо маре за чест свог отечества, а још манѣ за чест страног едног писателя, писао 1844 год. оно што му е на уво пришапнуто, а я да сам срамно заслеплѣн чувством синовњим, безстидно злоупотребио повѣренѣ, кое ће ми публиком, я се уздам, поклонити, и да сам моим именом, 1850 год. подписао извѣстје криво и лажно.

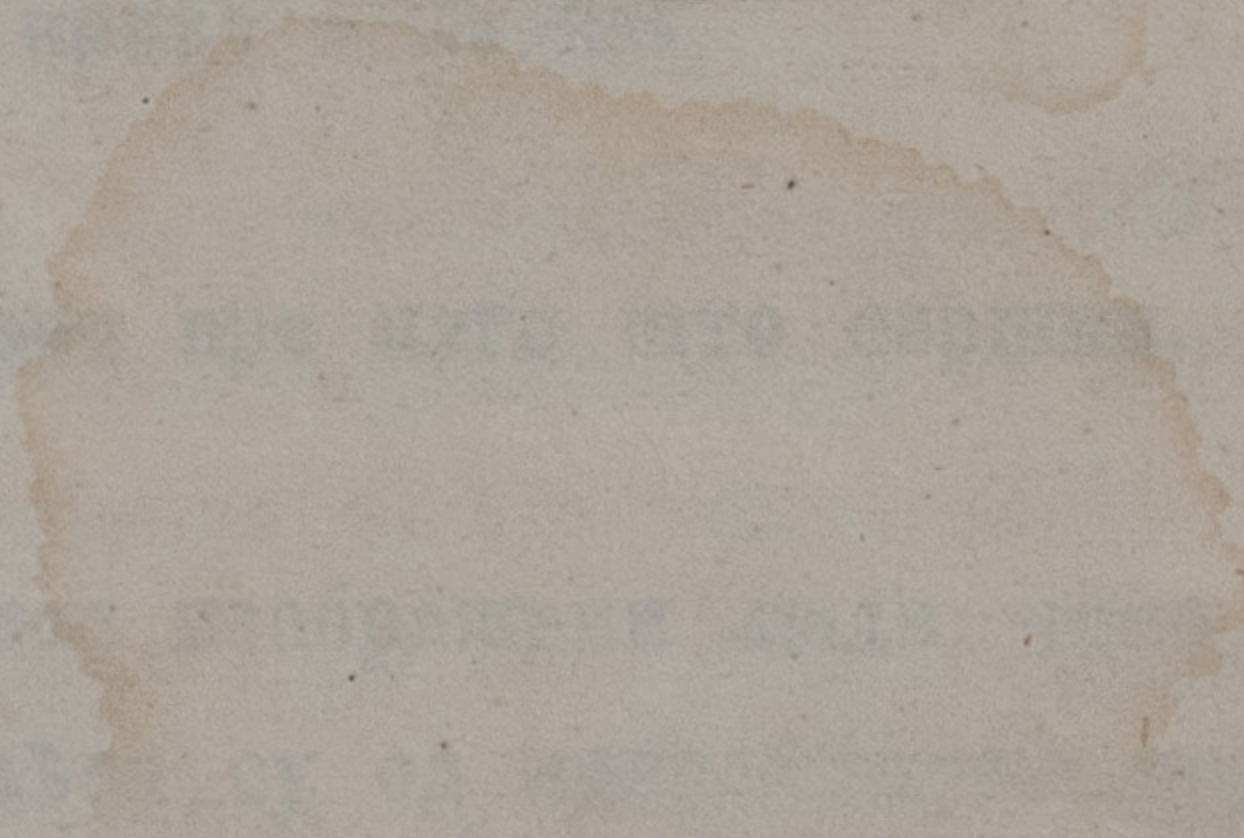
Још едну реч пре него што свршим.

Посѣте, кое изображени люди чине моме отечеству, за нѣга су од непрецѣниме користи и Србин се мора радовати долазку такови странаца, будући да е Србији врло нужно подићи се

у свет изображени, коя в сад іош скоро као
земля непозната. Али немогу да неизявим и мое
сажаленѣ кое осѣхам, кад видим те путнике, да
се одма, како ступе на обалу Србску, повѣре и
предаду рѣавом каквом духу, коме ніе ништа
свето, даюћи се поводити за таким, па кад
приступе послу, раде, с пером у рци, о томе,
да подранюю и подпирую опустошаваюћу ватру,
коя нас, ах! већ од неколико година прождире.

у свѣтѣ неодолимѣи, кои о свѣтѣ іоаннѣ евоу
 евоу и ижевионѣ ад утомѣи наа ствиронѣи вимѣи
 еажатѣи евоу оубрѣи, кадъ янѣи те пѣтѣи, да
 се адѣи, како стѣи на оубрѣи Свѣту, повѣи и
 предѣлу, браномъ навомъ духу, коеи нѣи нишѣи
 свѣто, даюи се переводѣи за тѣионѣи, на кадъ
 принѣи погу, бѣе, о перѣи у рѣи, о томѣ,
 да подѣиою и подѣиою оубрѣиоубрѣиу вѣту,
 кои нае, ах! евоу одъ некоиоубрѣиоубрѣиу прождѣи.

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

Р 19 Срп II 675.1

Штампарія Мед аковића.